AUI, secțiunea III e, Lingvistică, tomul LX, 2014

Influența greacă reflectată în *Dicționarul limbii române* al Academiei

Carmen-Gabriela Pamfil, Mioara Dragomir
Institutul de Filologie Română „A. Philippide”, Iaşi

On a présenté la manière dont sont traités les emprunts lexicaux grecs dans le *Dictionnaire de la langue roumaine* de l'Académie, l'ancienne série (DA), et la nouvelle série (DLR).

On a analysé les solutions étymologiques données dans ce dictionnaire aux mots d'origine grecque, à côté d'autres informations concernant les mots analysés: les premières occurrences, les formes flexionnelles, les variantes lexicales, la fréquence des occurrences, etc. qui, corroborées, conduisent à l'identification des catégories lexicales empruntées au grec dans la langue roumaine, au cours des siècles. C'est ainsi qu'on a obtenu une synthèse dans laquelle se reflètent les trois hypostases de l'influence grecque: le grec ancien, le grec bysantin, le grec moderne.

Ce texte s'adresse surtout aux lexicographes (les auteurs de la nouvelle édition du Dictionnaire de l'Académie, en cours d'élaboration) qui peuvent sélecter de la multitude des situations presentées les solutions adéquates pour résoudre les problèmes concernant l'influence grecque sur la langue roumaine. En outre, le matériel exposé offre également la possibilité d'un traitement plus unitaire du lexique roumain d'origine grecque dans le nouveau Dictionnaire de l'Académie.

I.1. În literatura română de specialitate[1], împrumuturile lexicale greceşti sînt tratate, de regulă, în strînsă legătură cu împrejurările istorice în care au avut loc contacte lingvistice directe între vorbitorii greci şi români, mai intens în anumite perioade, mai redus în altele, atît la nordul, cît şi la sudul Dunării[2]. Consecința

[1] Vezi bibliografia esențială în articolul lui Vasile Arvinte, *Influența greacă asupra limbii române (pe baza ALR). Împrumuturi directe din greaca bizantină*, în „Analele Universității «Alexandru Ioan Cuza»”, Iaşi, XII, (1966), fasc. 1, p. 1-27, republicat în vol. *Studii de istorie a limbii române*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iaşi, 2006, p. 96-117 (trimiterile sînt la acesta din urmă); Maria Iliescu, *Die Vielfältigkeit des „Adstrats”. Versuch einer Klassifizierung am Beispel de extern Geschichte der rumänischen Sprache*, în vol. *Miscellanea romanica*, Editura Clusium & Scriptor, Cluj-Napoca, 2008, p. 469-486.

[2] Bilingvismul macedoromânilor, în Tesalia, Epir etc., a făcut ca influența greacă să se manifeste nu numai în lexic, ci şi în sistemul fonetic şi gramatical al dialectului aromân. De-a lungul vremii, la nordul Dunării nu a existat un bilingvism român-grec la nivelul graiurilor populare (vezi Arvinte 2006: 97), dar o puternică influență lexicală a limbii

BDD-A7005 © 2014 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 21:49:10 UTC)

imediată a acestui fapt constă în stratificarea influenței greceşti în mai multe etape istorice, în funcție de acest criteriu. De aceea, elementele v e c h i g r e c e ş t i, aparținînd unui prim strat, sînt excluse din discuție, din moment ce acestea au pătruns în latina balcanică de la baza românei, în antichitatea tîrzie. Cel de-al doilea strat, datînd din e p o c a b i z a n t i n ă, numită şi m e d i o - g r e a c ă (secolele al IV-lea – al XV-lea), a dat românei – după unii specialişti (Mihăescu 1966: 350, Arvinte 2006: 104, Ivănescu 1980: 423-430) – pe calea contactului direct, o serie de termeni pătrunşi şi în graiuri, precum: *cort*, *flamură*, *mătase*, *mintă*, *omidă*, *prisos*, *stol*, *traistă*, *urgie* etc. Arvinte (2006: 101) susține ideea că „numeroase cuvinte referitoare la viața feudală, religioasă, culturală etc. sînt în română, în ultimă analiză, de origine greacă [bizantină], dar, prin forma şi, adesea, prin sensul lor, ele vădesc o filieră slavă sudică". Rosetti, Cazacu, Onu (1971: 426) acordă o mai mică importanță acestei limbi. Este recunoscută numai influența indirectă, mediată de slavonă: *acatist*, *afurisit*, *ieftin*, *lipsi*, *logofăt*, *spătar*, *tipar* etc. După aceşti lingvişti, „limba română a fost influențată de limba greacă veche [în care autorii includ şi medio-greaca] în foarte mică măsură şi numai în domeniul vocabularului" (*ibidem*). Cel de-al treilea strat al influenței directe greceşti asupra românei, cunoscută ca l i m b a n e o g r e a c ă sau g r e a c a m o d e r n ă, s-a manifestat de pe la sfîrşitul secolului al XVI-lea, cu apogeul în secolele al XVIII-lea şi al XIX-lea, în epoca fanariotă, mai precis între 1780 şi 1830. Acum pătrund în limba română numeroase neologisme de origine greacă în Principate, aşa cum peste munți, în Ardeal, Crişana şi Banat, modernizarea se realiza sub influență latină şi germană (vezi Ivănescu 1980: 622). Cuvintele pătrunse în română în această perioadă se refereau la viața de stat (politică, administrativă, juridică, armată), la viața socială sau individuală (ierarhie socială, familie, conversație, amuzament, starea psihică), la viața intelectuală (şcoală, tipografie, ştiințe, arte), la comerț, meserii, viața religioasă etc. (vezi Rosetti, Cazacu, Onu 1971: 429-432; Ivănescu 1980: 603-611, 672). Rosetti, Cazacu, Onu (1971: 429-432) încearcă o clasificare a acestor împrumuturi în a n t e f a n a r i o t e (*agheazmă*, *agonisi*, *amvon*, *anafură*, *anatemă*, *anghel*, *cangrenă*, *chivernisi*, *dascăl*, *dropică* 'hidropizie', *flegmă*, *folos*, *magherniță*, *schiptru*, *spudeu* 'savant' etc.) şi f a n a r i o t e (*aerisi*, *agramat* 'ignorant', *alfavită* 'abecedar', *anaforá* 'raport adresat domnului', *anarhie*, *anomalie*, *anost*, *antologhion*, *apostazie* 'lepădare de credință', *arhondologhie* 'carte nobiliară', *ataxie* 'dezordine', *babac*, *cartofor*, *catadixi*, *catagrafie* 'recensământ', *catapultă*, *clironom* 'moştenitor', *chindisi* 'a broda', *comedie*, *despotismos*, *diortosi* 'a corecta', *diortositor* 'corector', *díspnee*, *éfor* 'administrator', *eterie*, *filă*, *fundă*,

neogreceşti se va fi produs asupra cărturarilor, în epoca fanariotă, asupra limbii literare, aşadar. Trebuie însă menționat şi faptul că româna nord-dunăreană a suferit şi unele prefaceri gramaticale sub influența limbii greceşti, în evul mediu timpuriu: formarea condiționalului, uzul unor prepoziții şi conjuncții etc.

BDD-A7005 © 2014 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 21:49:10 UTC)

heretisi ‘a saluta, a felicita’, *hristian* ‘creştin’, *icosar* ‘monedă’, *igrasie*, *ipochimen*, *ipostasă*, *ipsos*, *istericale*, *lehuză*, *mamoş*, *matracucă* ‘amantă’, *melos*, *mistrie*, *molimă*, *molipsitor*, *monomahie* ‘duel’, *nevricale*, *nostim*, *ologra*f ‘autograf’, *oxíe* ‘accent’, *palachidă* ‘concubină’, *paradosi* ‘a preda’, *planisi*, *plictisi*, *pliroforisi* ‘a informa’, *poliloghie*, *portocală*, *pronie*, *protipendadă*, *protopsalt* ‘cîntăreț’, *psalt* ‘cîntăreț’, *psaltichie*, *rigă*, *ritor*, *ritorică*, *silabisi*, *sindaxis* şi *sintaxis*, *sindrofie*, *spitalion*, *stambă*, *taftalog* ‘hîrțoagă’, *taifas*, *tifos*, *tragódie*, *țață*, *vivlion* ‘carte’, *vivliotecă*). Pentru lingviştii bucureşteni, influența neogreacă a avut un caracter oficial, pe de o parte, savant pe de altă parte. În schimb, G. Ivănescu (1980: 603) consideră că temenii pătrunşi de pe la mijlocul secolului al XVIII-lea pînă prin 1829 în limba populară „nu pot fi separați oricînd de cei care au pătruns numai în graiul boierilor şi nu se pot separa întotdeauna de cei care au fost împrumutați în perioada anterioară”.

2. În studiile pomenite nu au fost tratate însă distinct influențele limbii greceşti, în diversele ei ipostaze, asupra graiurilor populare, pe de o parte, şi asupra limbii române literare, pe de altă parte, chiar dacă, în principiu, s-a emis ideea necesității unei asemenea procedări (vezi Arvinte 2006: 102). Altfel spus, nu au fost identificate elementele savante, de sorginte clasică, pătrunse numai pe cale livrescă (inițial prin Cantemir, considerat un caz special [vezi Rosetti, Cazacu, Onu 1971: 433], apoi tîrziu, în secolul al XIX-lea şi al XX-lea), de cele asimilate prin contactul direct între vorbitori, în domenii, cum am văzut, foarte diferite (administrație, comerț, şcoală, ştiință etc.). Este drept că lucrările lui G. Murnu (1894) şi L. Gáldi (1939) cercetează lexicul din cărți şi manuscrise literare traduse din neogreacă, dar ei nu şi-au propus să opereze distincția menționată mai sus.

Studierea lucrărilor teoretice referitoare la influența limbii greceşti asupra românei conduce la cîteva constatări:

1) influența greacă a fost importantă şi s-a manifestat în mai multe etape – inegale ca pondere –, cu consecințe notabile în istoria limbii române şi a poporului român;

2) cercetarea acestei influențe pune încă probleme teoretice, căci au rămas destule aspecte insuficient elucidate;

3) soluționarea etimologiilor lexicului de origine grecească în dicționarele istorice ale limbii române (mai ales în Dicționarul Academiei) şi punerea în pagină, după reguli riguroase, a informației complexe legate de cuvîntul analizat (prime atestări, forme flexionare, variante lexicale etc.), au facilitat – cum vom arăta în continuare – identificarea mai judicioasă a categoriilor de cuvinte pătrunse din greacă în română de-a lungul istoriei.

II. Dicționarul, lucrare de lingvistică prin excelență aplicată, reflectă, în general, stadiul cercetărilor din multiplele domenii lingvistice (gramatică, istoria limbii, ortografie, etimologie etc.). Nu de puține ori, lucrările lexicografice de tip istoric, angajate la reanalizarea cuvintelor tratate şi obligate să descopere

BDD-A7005 © 2014 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 21:49:10 UTC)

etimologii sau să opteze pentru soluția cea mai plauzibilă în legătură cu originea termenului cercetat, au adus contribuții remarcabile în domeniul respectiv.

Printr-o analiză parțială a volumelor din *Dicționarul limbii române* al Academiei[3], în lucrarea de față am sintetizat şi clasificat situațiile în care se reflectă cele trei perioade ale influenței greceşti asupra limbii române, aşa cum reiese din modul – mai mult sau mai puțin elaborat ca tehnică lexicografică – în care sînt prezentate în Dicționarul tezaur, seria veche (DA) şi seria nouă (DLR). Clasificarea are în vedere în principal indicațiile din paragraful etimologic, dar, în acelaşi timp, valorifică orice informație din cadrul articolelor, referitoare la influența grecească. Pe de o parte, am luat în considerație indicațiile frecvente, notate între paranteze înaintea definiției, de tipul „Grecism", „Grecism rar, întrebuințat şi ieşit din uz", „Învechit" sau prin semnul (†) din DA, care arată că termenul este ieşit din uz etc., cu privire la circulația cuvintelor, periodizare, domeniul de utilizare, registrul stilistic etc. şi, pe de altă parte, comentariile mai largi asupra acestor aspecte, plasate, de asemenea, înaintea definiției.

Este cunoscut faptul că între cele două serii ale Dicționarului Academiei există diferențe notabile. În special comentariile prezente în paragraful etimologic, ample, chiar dacă nu întotdeauna riguroase, din DA, inexistente în DLR, şi fac ca prezentarea etimologiilor propuse de autorii seriei vechi să pară mai nuanțată şi, în tot cazul, erudită. De asemenea, seria veche a *Dicționarului limbii române* oferă diverse alte informații care adesea clarifică istoria cuvintelor pătrunse din greacă veche, mediogreacă şi neogreacă, precum şi statutul lor în limba română.

A. α) Astfel, în cazul cuvintelor provenite din n e o g r e a c ă s a u g r e a c a m o d e r n ă, al căror etimon este notat în DA prin abrevierile, de regulă, *n.-grec.* şi, rar, *neo-grec.*, *n-gr.*, *neogrec.*, se disting următoarele situații:

a. În paragraful etimologic, este indicat etimonul din neogreacă, fără alte comentarii: *analoghisí* < Din n.-grec. ἀναλογίζω, idem; *colimvítră* < Din n.-grec. κολυμβήθρα, idem; *cúpă*[2][4] < Din neogrec. κοῦπα, idem. Vezi şi *anghinár(iu)*, *anghinără*, *anghináre*, *antárt*, *canonisí*, *categoríe*[2] s.v.

b. Etimonul neogrec este însoțit frecvent de traducerea în română sau în franceză şi, uneori de echivalentul slav, albanez, turc etc. Termenii compuşi din neogreacă sînt disociați în elementele lor componente, traduse în româneşte: *alifíe* < Din n.-grec. ἀλοιφή, 'onguent'; *aporíe* < N.[5] din n.-grec. ἀπορία, idem (din ἀ privativ şi πόρος 'trecere, ieşire'), literal: (stare sufletească) 'fără ieşire'; *argát* <

[3] Am reținut numai etimologiile şi informațiile indicate în volumele A, B, C (realizate de Sextil Puşcariu şi echipa sa) din DA şi M, D (realizate la București, publicate între 1965-1968, respectiv 2006-2009), U (realizat la Cluj, publicat în 2002), L (realizat la Iaşi în 2008 şi, parțial, la Cluj, publicat în 2008) din DLR.

[4] În cazurile din DA în care indicele paronimelor nu este specificat, l-am notat între paranteze drepte.

[5] Prescurtarea N. în DA = neologism.

BDD-A7005 © 2014 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 21:49:10 UTC)

Din n.-grec. ἀργάτης ‘ouvrier, manouvrier’, poate prin mijlocire bulgară: *argat* (sârb. *argatar, argatin*, alb. *argát*, rut. *arhat*, turc. *irgad*); *cochinádă* < Din n.-gr. κοκκινάδα ‘pojar’. Vezi şi: *análog, analoghíe, arghirofilíe, argós, arhimandrít, artofór, córfus, cripsión* s.v.

c. Adesea sînt precizate şi sursele, româneşti şi străine, care propun etimologia din neogreacă, folosite de lexicografii DA: *alandála* < Din n.-grec. ἀλλὰ ἀντ’ ἀλλά, ‘unul în locul altuia’. PHILIPPIDE, PRINC. 80, 146; *arhondologhíe, arhondologíe* < Din n.-grec. ἀρχοντολογία. HEM, TDRG. (lipseşte la Vlachos şi Legrand). Pentru sensul 2 [‚nobleţe’], cf. a r h o n t o l o g i u ; *bobóc* < Din n.-grec. μπουμποῦκι ‘boboc de floare’. CIHAC, II, 639; *chichión* < Din n.-grec. κυκεών ‘miscellanea potio, confusio’. Cf. *balmoş*, germ. *in die Tinte geraten*. V. Bogrea, *Neamul românesc* a. 1914, Sept., DR. I, 62, A. Scriban, *Arhiva* a. 1914, p. 132. Vezi şi: *alurghídă, andívie, arhontológiu, buzunár, carcandílă, cárchin, caţaón, cheraţíţă, chichíe* s.v.

d. După etimonul neogrec, urmat sau nu de traducere şi de surse, acolo unde este cazul, se precizează forma gramaticală de la baza cuvîntului românesc: *acolisí* < Din n.-grec. ἀκολλῶ, ‘coller, s’attacher’, prin aoristul ἀκόλλησα; *anevató* < Din n.-grec. ἀναιβατός (ἐπὶ κεντήματος) idem (de la ἀνα(ι)βαίνω ‘monter’); *catadixí* < Din n.-grec. καταδέχομαι (viit. -δεχθῶ, aor. -δέχθηκα) ‘accepter, accorder, permettre’, CIHAC, II, 644; *cóndică* < Din n.-gr. κῶδιξ, -ικος ‘cod’ (CIHAC, II, 651 şi TDRG dau şi o formă n.-gr. κώντικας); *cumbără* – Ca şi arom. *cumbară*, din n.-grec. κουμπάρα ‘cumătră’ (femininul de la κουμπάρος < lat. *compater*). Vezi şi *aerisí, afierosí, ahtiát, -ă, árhon, árhonda, bacalicá, catatrexí, categorisí, categurisí, catigorisí* (s.v. *categoríe*[2]), *caterisí, catortosí* s.v., *clironomí, clironomisí* (s.v. *clironom*).

e. Etimonul neogrecesc, aflat, eventual, în seria etimologiei multiple, urmat de traducerea în franceză sau română, adesea şi de sursa care propune etimologia, este însoţit, de multe ori, de explicaţii suplimentare, cum ar fi precizarea etimologiei indirecte, observaţii de istorie a limbii, lexicologie, dialectologie etc., care contribuie la explicarea evoluţiei semantice a cuvîntului. Uneori sînt date şi echivalentele slave: *agále* < Din n.-grec. ἀγάλια, adeseori ἀγάλι, ἀγάλια, intrat în epoca fanarioţilor şi devenit atât de popular, încât spiritul limbii române îl desparte în prep. *a* + *gale*, după analogia lui *a-lene, a-nevoie* etc.; *barbún* < Din n.-grec. μπαρμποῦνι (sârb. *barbún*), iar acesta din veneţ. *barbún*. TDRG; *cler* – Cuvânt literar pătruns în limba veche din slavona bisericească (*cliros* < *kliros*ѣ < grec. κλῆρος), apoi din limba neogrecească (*clir* < κλῆρος, cf. sârb. *klir*, rus. *klir*ѣ). De pe la începutul sec. al XIX-lea începe să fie înlocuit prin forma actuală, *cler*, care e forma latină (*clerus*) a cuvântului grecesc, pătrunsă la noi, probabil mai târziu în Transilvania, prin catolicii germani (*Klerus*); *curmálă* < Din n.-gr. κουρμάς şi din turc. *hurma* am avut mai întâi *curma* (*hurmá*), cu plur. *curmale*

BDD-A7005 © 2014 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 21:49:10 UTC)

(*hurmale*), de la care s-a format noul singular *curmală* (*hurmală*). Vezi şi *afión, alfavíta, amirá, ánost, -ă, armádă, armáde, aschitác, babácă, băbácă, berbánt, caís, canaváţă, căţúie, cântár, chilér, chinogrecésc, cimitír, clistír, coálă, corníză, culión, curamá* s.v.

f. Termenul neogrec este dat ca echivalent pe lîngă alte etimoane, de obicei din turcă, alături de cuvinte din limbi slave şi, acolo unde este cazul, şi din albaneză: *báme* – Obiectul şi cuvântul necunoscut în Ardeal < Din turc. *bamia*, idem (neo-grec. μπάμια, bulg., sârb. *bamnja*, alb. *bamję*); *băcán*[2] < Din turc. *bakam*, idem (bulg., sârb. *bakam*, n.-grec. μπακάμι), asimilat cuvintelor în *-an*.

g. Se precizează perioada de pătrundere a cuvîntului în limba română, uneori şi informaţii referitoare la utilizarea lui în rîndul claselor sociale şi la circulaţia la nivelul limbii literare sau populare, printr-un comentariu succint sau mai amplu, plasat în paragraful etimologic sau înaintea definiţiei: *arhistratég, arhistratíg* (†), sensul 1 (Astăzi rar), sensul 2 (Pe la sfârşitul sec. al XVIII-lea şi începutul celui următor) < Din grec. ἀρχιστράτηγος ‘exercitus imperator’. Cuvântul a intrat în trei epoci diferite în limba română: 1. În limba veche, prin scrierile bisericeşti, din limba medio-greacă (sau din cea paleoslavă: *arhistratigŭ*), cu sensul fig. de ‘mai marele cetelor îngereşti’, ca epitet pentru ‘arhanghel’, întrebuinţat în teologia greco-slavă. 2. În epoca fanarioţilor, din limba neogrecească, cu sensul propriu ‘general comandant al unei armate’. 3. Ca neologism, în timpurile recente, sub forma *arhistratég*, după fran.; *babácă, băbácă* – (Termen familiar, din epoca fanariotă, întrebuinţat mai ales în Mold., unde, prin servitori, el a pătruns şi în limba poporului, care-l întrebuinţează însă numai când imită graiul boierilor. În limba literară aproape învechit şi necunoscut peste munţi) < Din n.-grec. μπαμπάκας (şi acesta din turc. *babà*), idem; *catadixí* – (Cuvânt din epoca fanariotă, întrebuinţat mai numai în clasa cultă din vechiul Regat, aproape ieşit din uz. Întrebuinţat aproape numai după negaţiune) < Din n.-grec. καταδέχομαι (viit. –δεχθῶ, aor. –δέχθηκα) ‘accepter, accorder, permettre’, CIHAC, II, 644. Vezi şi *adiáfor, afierosí, agále, amanét, analoghíe, anerisí, anticréză, aporíe, árhon, árhonda, arhondologíe, arhondologhíe, armádă, armádie, bacalicá, cuneálă, curdisí* s.v.

h. Sînt notate, de obicei în paranteze, înaintea definiţiei sau în paragraful etimologic, o serie de informaţii referitoare la statutul cuvîntului provenit dintr-un termen neogrec în limba română – unic etimon sau în etimologie multiplă, etimon indirect sau intermediar –, circulaţia pe teritoriul românesc, periodizarea, registrul stilistic de folosire în limba română, frecvenţa utilizării etc.: *apelpisíe* (Cuvânt aproape nemaiîntrebuinţat astăzi şi care n-a fost niciodată popular) < Din n.-grec. ἀπελπισία, ‘désespoir’; *băcán*[1] – (În Munt. şi în părţile mărginaşe ale Transilv. cuvântul a devenit literar) < Din turc. *bakkâl*, ‘épicier, marchand de légumes frais ou secs, de riz ou de beurre; il vend aussi certains plats tout préparés; (quelquefois) droguiste’ (Barbier de Meynard); poate, prin mijlocire

BDD-A7005 © 2014 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 21:49:10 UTC)

neo-grecească: μπακάλης, idem. Forma primitivă: *bacal*, păstrată în Mold., s-a schimbat, în Muntenia, în *băcan*, sub influența lui ‘lipscan’; *báme* – Obiectul şi cuvântul necunoscut în Ardeal < Din turc. *bamia*, idem (neo-grec. μπάμια, bulg., sârb. *bamnja*, alb. *bamję*); *catastíf* (Aproape ieşit din uz şi înlocuit prin) Registru... < Din n.-grec. κατάστιχον, idem. CIHAC, II, 645. Vezi şi *alfavíta*, *anápoda*, *aplá*, *categorisí*, *categurisí* (†), *catigorisí* (s.v. *categoríe*[2]), *cămíl*, *chefál*, *chérdos*, *cimitír*, *clironóm*, *cocál*, *comíd*, *cordeá*, *cripsión*, *crivát*, *cúrsă* s.v.

i. În paranteză, înaintea definiției, este notat domeniul în care a fost preluat termenul neogrec în limba română, însoțit de informațiile despre circulație şi periodizare. Se poate, astfel, observa că influența neogreacă a pătruns în domenii foarte variate: *alíc*, sensul 1 (Zool.), sensul 2 (Vânăt.) < Din n.-grec. χαλίκι, ‘caillou, petite pierre’; *anerisí* (†) (Jur.) – Cuvânt din epoca fanariotă < Din n.-grec. ἀναιρῶ (aor. ἀναίρησα) ‘anéantir, détruir’; *arhimandrít* (Bis.) – (În biserica ortodoxă) < Din paleosl. *arhimandrit´*, n.-grec. ἀρχιμανδρίτης, idem (din ἀρχι- şi μάνδρα ‘loc închis, mănăstire’); *clistír* (Med.) – N. din n.-gr. κλυστήρ şi (în Transilv.) din germ. Klystir, idem. Vezi şi *acríd*, *argăsí*, *bacalicá*, *chefál*, *chinogrecésc*, *cochinádă*, *conopídă*, *covértă* s.v.

j. Proveniența neogreacă este indicată şi pentru varianta unui cuvînt (sau considerată astfel după norma din DA), ori pentru un anumit sens al unui cuvînt căruia i se atribuie o altă etimologie: *arvúnă* – Cuvânt intrat în limba românilor de pretutindeni prin scrierile bisericeşti. Din grec. ἀῤῥαβών ‘arvună’ (ἀραβών, MURNU, GR. 7. Trecut şi la latini: *arr(h)abo*, *arrha*, de unde fran. *arrhes*). În sensul 2 (pe care-l are şi arom. *arvonă*), influențat de n.-grec. ἀρραβών, ἀρραβῶνας, care, pe lângă ‘arvună’, însemnează şi ‘logodnă’; *ascét*, *-ă* – N. după fran. (= grec. ἀσκητής ‘deprins, exercitat’ [cu o viață de schimnicie], de la ἀσκέω ‘a se exercita în..., a-şi întări trupul prin exerciții’). [† Şi: *aschít*: de-a dreptul din n.-grec.], cu atestare din DOSOFTEI, V. S.; *contráct* – N. după fr. (< lat. *contractus*, *-us*, idem). [Şi: (din n.-grec. κοντρᾶτο): *condrát* s.a.]; *costá* – N. din ital. *costare* s. din germ. *kosten*, idem. [Şi: (ieşit din uz; < n.-grec. κοστίζω): *costisí* vb. IV[a]].

k. Pentru variantele cuvintelor provenite din neogreacă este indicată ca atare forma cea mai apropiată de etimon şi, în cazul cuvintelor cu altă etimologie, este specificată influența pronunției neogreceşti în variantele lor lexicale: *antarctíc* – N. din fran. (= lat. *antarcticus*, din grec. ἀνταρκτικός.) La Cantemir din lat. [La CANTEMIR, IST. 308, cu pronunțare n.-grec. şi: *andártic*.]; *artofór* < Din n.-grec. ἀρτοφόριον ‘ciboire’ (propriu-zis ‘care poartă artosul’). Cu formă de-a dreptul grecească, şi: *artofórion*; *centáur*, sensul 1 (În mitologia veche), sensul 2 (Astron.) – N. din lat. *centaurus* (gr. κένταυρος), idem. [Şi: *chentávru*: ILIODOR, ap. GCR II < gr. [probabil neogrec] κένταυρος]; *céntru* – N. din lat. *centrum* (< grec. κέντρον, propriu ‘punct’. Şi: (< grec. κέντρον) *chéntru* † s.a., (cu rostire neogrecească) *chéndru* † s.a.

BDD-A7005 © 2014 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 21:49:10 UTC)

l. Termenul neogrec este indicat ca etimon indirect, însoțit de traducere, uneori de forma care a stat la baza cuvîntului din limba română şi de comentarii: *avlíe* < Din turc. *(h)awly* ‘pourtour d’une maison, cour’ (< n.-grec. ἀυλή ‘curte’), poate prin mijlocire sârbească: *(h)avlija*, idem; *chirdosí* < Din bulg. *kerdosvam* ‘priesc, câştig’ (< n.-grec. κερδίζω ‘câştig’, deci înrudit cu *cherdos*), cu o schimbare de sens la baza căreia pare a sta ideea de ‘a profita de pe urma cuiva, a exploata pe cineva’. Se poate însă ca evoluția semantică a cuvântului românesc să fi fost determinată şi printr-o apropiere etimologică de *pierde*, rostit în multe regiuni *cherde*; *cocál* < Din bulg. *kókal* (< n.-grec. κόκκαλον, plur. κόκκαλα), idem; *colivíe* < Din paleosl. *kulĭvija* (*kluvija*), iar acesta din n.-grec. κουλβί, κλουβί (κλουβίον), idem.

m. Cuvîntul neogrec este indicat, în mod cert sau posibilă alternativă, ca intermediar sau filieră a unui alt cuvînt străin de la baza termenului românesc: *amanét* < Din turc. *amanet*, idem, probabil prin mijlocire n.-grec. (ἀμανέτι), în epoca fanariotă; *bărbier* – Neologism intrat de timpuriu în limbă, prin filiațiune neo-grecească (μπαρμπέρις, idem), din ital. *barbiere*, idem; *caná* – Cuvântul italienesc *canella* ne-a venit prin mijlocire n.-greacă κανέλλα s. bulgărească *kanéla*, idem; *caréná* – N. din ital. *carena*, idem. (La popor intrat prin mijlocire neo-grecească: καρῆνα, idem).; *călăúz* < Din turc. *kylavuz*, idem (poate prin mijlocire n.-grec.) καλαούζις s. bulg. *kalaúz*; în Ban., prin sârb. *kaláuz* s. ung. *kalauz*). Vezi şi *băcán*, *cáperă*, *călțún*, *coféturi*, *cordeá*, *covértă* s.v.

β) În seria nouă a Dicționarului Academiei (DLR), informația din paragraful etimologic a fost concentrată la maximum, ca şi comentariile referitoare la periodizarea şi circulația cuvîntului. Etimonul din neogreacă este semnalat prin abrevierea *ngr*. Analiza cuvintelor pentru care este propusă etimologie exclusiv din neogreacă şi prezentarea acestora conform normelor de redactare lexicografică din DLR, relevă următoarele situații:

a. Este indicat etimonul neogrec, fără alte explicații: *dánă*[1] < Din ngr. δάνα; *decár*[2] < Din ngr. δεκάρι; *doxastár* < Din ngr. δοξαστάριον; *lavriót* < Din ngr. λαυριώτης; *lămâie* < Din ngr. λεμόνι; *licurín* < Din ngr. λυκορρίνι; *mînie*[2] < Din ngr. μανία; *metahirisí* < Din ngr. μεταχειρίζομαι; *mosc*[2] < Din ngr. μόσχος.

b. Periodizarea, circulația, domeniul cuvîntului, precum şi referirile la registrul stilistic, sînt marcate succint, numai prin indicațiile „rar”, „învechit”, „regional”, „familiar” etc., plasate înaintea definițiilor, fără alte observații sau comentarii de ordin lingvistic asupra istoriei cuvîntului respectiv: *dârmón* (Învechit şi popular) < Din ngr. δερμόνι; *defteriu* (Învechit; în limbajul bisericesc) < Din ngr. δευτερεύων; *diachíl* (Ieşit din uz) < Din ngr. διάχυλον; *discoliós, -oásă* (În dicționarele din trecut; despre persoane) < Din ngr. δύσκολος; *léucă*[2] (Med.; învechit, rar) < Din ngr. λεύκη; *mádă* (Regional) < Din ngr. ἀμάδα; *mágnis*

BDD-A7005 © 2014 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 21:49:10 UTC)

(Grecism învechit, în sintagma *piatră magnis*) < Din ngr. μάγνις [λίθος]; *mustopítă* (Grecism) < Din ngr. μουστόπηττα; *uranísc* (Învechit) < Din ngr. οὐρανίσκος. Vezi şi *difizísm*, *dóxă*, *lahtără*, *lóghios* s.v. etc.

c. Sînt precizate formele gramaticale neogreceşti care stau la baza cuvintelor din română, respectiv aoristul şi viitorul de la verbe şi, rar, pluralul la substantive, uneori indicații de ordin lexical: *dichisí* < Din ngr. διοίκησα (aor. al lui *διοικέω*); *dogmatisí* < Din ngr. δογμάτισα (aor. lui *δογματίζω*); *lipsí*[2] < Din ngr. λείψω (viit. lui λείπω); *litrosí* < Din ngr. ἐλύτρωσα (aoristul lui λυτρόνω); *meremetisí* < Din ngr. ἐμερεμέτισα (aor. lui μερεμετίζω); *mitocosí* < Din ngr. μετώκησα (aor. lui μετοικέω); *mútră* < Din ngr. μοῦτρα (pl. lui μοῦτρον); *muțunáche* < Din ngr. *μουτζουνάκι (diminutiv al lui μούτζουνον 'figură, față'); *ursí* < Din ngr. ὁρίσω (viit. lui ὁρίζω); *urgisí* < Din ngr. ὀργίζω (după *urgie*[1]).

d. Etimonul neogrec este tradus în română, pentru a se indica sensul originar al cuvîntului românesc: *linău* < Din ngr. λίνον 'in'; *logorosí* < Cf. ngr. λογαριάζω 'a socoti, a calcula'; *mangáne* < Cf. ngr. μάγγανον 'unealtă, ustensilă'; *mîniác* < Din ngr. μανιαχός 'nebun'; *mésa* < Din ngr. μέσα 'înăuntru'; *mileá* < Din ngr. μηλία [sic! μηλιά] 'măr'; *misádă* < Din ngr. μισάδι 'jumătate'; *mischíu, -íe* < Din ngr. διμισκί 'de Damasc' (prin falsă analiză).

e. În cazul variantelor, se precizează termenul neogrec în forma din care a putut proveni varianta respectivă a cuvîntului românesc: *mirác*[1] < Din ngr. μειράκιον. – *Mirax* < ngr. μεῖραξ; *murdarisí* < *Murdar* + suf. *-isi*. – Pentru *murdaripsi*, cf. ngr. μουρδαρεύσω (aor. al lui μουρδαρεύω).

În DLR, etimonul neogrecesc apare, de multe ori, şi în seria etimologiei multiple. Se remarcă, şi în acest caz, situațiile în care se reflectă influența neogreacă asupra limbii române, notate la fel de simplificat ca şi în cazul în care cuvîntul din neogreacă este unicul etimon. Adesea sînt indicate, în acelaşi mod, circulația, periodizarea, domeniul etc.:

a. Este indicat etimonul neogrec, alături de celelalte din care a provenit cuvîntul în limba română, fără alte observații: *democrație* < Din ngr. δημοκρατία, fr. *démocratie*, it. *democrazia*; *dinastíe* < Din ngr. δυναστεία, fr. *dynastie*, it. *dinastia*; *lámpă* < Din ngr. λάμπα, germ. *Lampe*, fr. *lampe*, rus. лампа. Cf. lat. l a m p a s ; *lexicón* < Din ngr. λεξικόν, germ. *Lexikon*, fr. *lexicon*, lat. *lexicon*; *litánie* (Mai ales la pl.) < Din ngr. λιτανεία, slavon. **литаніа**. – Pentru sensul (3), cf. şi fr. *litanies*; *mapamónd* (Astăzi rar) < Din ngr. μαππαμόνδο, it. *mappamondo*, fr. *mappemonde*. Cf. lat. *mappa mundi*; *meremét* (Învechit şi regional) < Din tc. *meremet*, *meramet*, ngr. μερεμέτι; *monarhíe* < Din ngr. μοναρχία, lat. *monarchia*, germ. Monarchie, fr. *monarchie*; *mur*[2] – sensul 1 (Învechit şi regional), sensul 2 (Regional şi în sintagmele *mur negru* GRECESCU, FL. 212, *mura ursului* PĂCALĂ, M. R. 21, *rug de mure*) < Lat. *morus*. Cf. ngr.

BDD-A7005 © 2014 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 21:49:10 UTC)

μορέα[6]. Vezi şi *dactíl*, *dáscăl*, *demiúrg*, *deságă*, *dialéct*, *dispnée*, *ducă*[2], *laconísm*, *léghe*, *licheá*, *líră*[1], *livádă*, *márcă*[2], *martíriu*, *mítră*[1], *mitropolíe*[2], *muzéu* s.v.

b. Este indicată forma gramaticală a termenului neogrec din care a provenit cuvîntul în limba română, alături de celelalte etimologii: *lampádă* – sensul 1 (Învechit, rar) < Din lat. *lampada*, ngr. λάμπα, -αδες; *mărár* – Cf. ngr. μαράθριον (diminutiv al lui μάραθρον), alb. *mëraj*; *mắre*[1] (Popular) – Cf. ngr. μωρέ (voc. lui μωρός) 'prost, nebun', bg. мope.

c. Etimonul neogrecesc este tradus în româneşte, pentru a se preciza sensul originar din care s-a putut dezvolta semantica termenului românesc, influenţat şi de cuvîntul din celelalte limbi din care a fost împrumutat: *dádă*[1] – sensul 1 (Învechit şi regional; adesea însoţit de numele persoanei la care se referă), sensul 2 (Regional), sensurile 3, 4 (Regional; în forma *dodă*), sensul 5 (Învechit şi regional; în forma *dodă*; în sintagma) *Dodă nică cu furnică* < Din tc. *dada*. Cf. sb. d a d a , ngr. νταντά 'bonă'; *daravélă* – sensul 1 (Învechit; astăzi familiar; adesea construit cu verbe ca 'a avea', 'a face', sensul 2 (Familiar), sensul 3 (Popular; eufemistic; în forma *daravelă*), sensul 4 (Bot.; regional; în sintagma) *Daravela popii* < Din tc. *dalavera* (= *dalavere*) 'înşelăciune; tertip; intrigă, poznă', ngr. νταραβέρι (νταλαβέρι) 'schimb de mărfuri; legătură de afaceri'. – *Dareavere* < it. *dare-avere*; *mắre*[1] (Popular) – Cf. ngr. μωρέ (voc. lui μωρός) 'prost, nebun', bg. мope; *urşiníc* (Învechit) – Cf. it. *oloserico*, ngr. ὁλοσηρικός 'în întregime de mătase'.

d. În afara indicaţiilor schematice de periodizare ori de circulaţie a cuvîntului, plasate înaintea definiţiei, rareori sînt notate, succint, în paragraful etimologic, observaţii privind statutul cuvintelor împrumutate din neogreacă în perioada veche a românei literare şi care, în evoluţia limbii române, au avut etimologie multiplă: *dialóg* < Din lat. *dialogus*, fr. *dialogue*. – La scriitorii vechi, din ngr. διάλογος; *melísă* < Din lat. *melissa*, fr. *mélisse*. – La scriitorii mai vechi, din ngr. μέλισσα; *mim* < Din fr. *mime*. – La Dosoftei, din ngr. μῖμος.

e. Etimonul neogrec este indicat pentru varianta unui cuvînt împrumutat din una sau din mai multe limbi, inclusiv din neogreacă: *dógmă* < Din lat. *dogma*, gr. δόγμα. – *Dogmată* < ngr. δόγματα (pl. lui δόγμα); *legát*[3] < Din lat. *legatum*, *-i*. – *Legáton*, *ligatión* < ngr. λεγάτον (CIORĂNESCU, D. ET. 4 769); *licéu* < Din lat. *lyceum*, germ. *Lyzeum*, fr. *lycée*. – *Lichéu* < ngr. λύκειον; *mecánic* < Din (I) lat. *mechanica*, it. *meccanica*, germ. *Mechanika*, fr. *mécanique*, (II) lat. *mechanicus*, germ. *Mechaniker*, (III) lat. *mechanicus*, it. *meccanico*, fr. *mécanique*. – Pentru variantele cu *-h-*, cf. ngr. μηχανική, μηχανικός, rus. механика, механик; *membránă* < Din lat. *membrana*, it. *membrana*, fr. *membrane*. – *Memvránă* < ngr. μεμβράνα; *monopól* < Din germ. *Monopol*, fr. *monopole*. – *Monopólie* < ngr.

[6] Ar fi trebuit să fie indicat ngr. μουριά, pentru că μορέα s-ar părea că este forma antică; vezi GHIOVANIS, s.v. μουριά şi μορέα.

BDD-A7005 © 2014 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 21:49:10 UTC)

μονοπώλιον; *urétră* < Din lat. *urethra*, fr. *urètre*. – *Urítră* < ngr. οὐρήθρα. Vezi şi *díplomă, distíh*[1]*, dramaturgíe, decastíl, maloteá, melancólic* s.v.

B. α) O primă constatare la care conduce analiza cuvintelor prezentate în DA ca provenind din mediogreacă sau greaca bizantină, este aceea că influența limbii greceşti din această perioadă în limba română este mult mai redusă în comparație cu influența neogreacă şi față de cea (directă şi, mai cu seamă, indirectă) din greaca veche. Statutul cuvintelor împrumutate din mediogreacă şi domeniile în care au pătruns este precizat în indicațiile aflate între parantezele de dinaintea definiției. Astfel, se observă că, în mare parte, cuvintele împrumutate din mediogreacă de-a lungul timpului au dăinuit pînă astăzi în limba română. Doar cîteva au sensuri ieşite din uz, notate (†), şi cu însemnările „rar" sau „vechi". În ceea ce priveşte sfera semantică în care se constată că cei mai mulți termeni sînt folosiți mai ales în domeniul religios, iar în cîteva cazuri au fost înregistrați în plutărit, zidărie, morărit, numismatică sau istorie.

În prezentarea cuvintelor din această categorie, al căror etimon este notat în DA prin diferite abrevieri, de obicei *m.-grec.*, dar şi *m. grec.*, *m.-gr.*, *medio-gr.*, *mediogrec.*, *medio-grec.*, *grec.-bizant.*, se disting o serie de situații în care se reflectă şi rezultatele cercetărilor din lucrările de specialitate asupra influenței bizantine în limba română, formulate lexicografic şi explicitate după tipicul din seria veche a Dicționarului Academiei:

a. Rareori este notat etimonul mediogrec ca etimon unic sau ca alternativă, fără alte observații: *cómes* (†) – N. din lat. *comes, -itis* s. medio-grec. κόμης, -ητος; *curopalát* (†) < Din medio-gr. κουροπαλάτης, idem.

b. Etimonul mediogrec este urmat frecvent de traducerea în franceză, română sau latină, adeseori cu indicarea sursei din care a fost preluat: *arhondár* (Bis.) < Din m.-grec. ἀρχοντάρης, idem. CIHAC, II, 636; *arhondăríe* < Din m.-grec. ἀρχονταρεῖον. CIHAC, II, 636; *azimít* (†) (Bis.) < Din m.-grec. ἀζυμίτης 'sărbătoarea «paştei»', a pâinii nedospite, la evrei'; *chelefsí* (†) (Bis.) < Din n-grec. κελεύω – pentru înțeles, cf. mediogrec. κέλευσις 'jussio sacra', citat de Al. Philippide, *Viața rom.* IV, 17; *chinoníc* (Bis.) < Din m.-grec. κοινωνικόν, scil[icet = adică] ᾆσμα s. τροπάριον, propriu 'cântare (tropar) cântată în comun'. Cf. TDRG.; *condéi* – sensul I.1 (În general), sensul I.6 (Vechi), sensul II.1 (Plut.), sensul IV.1, 2, 3 (†) < Din m.-gr. κονδύλιο(ν) 'plume; écrit; crayon d'ardoise; article, somme'.

c. Etimonul mediogrec, urmat frecvent de traducerea (în franceză sau în română) şi de indicarea sursei din care a fost preluat, este însoțit de comentarii, uneori mai largi, cu informații clarificatoare de istoria limbii, care precizează calea pe care a pătruns cuvîntul mediogrec în limba română, circulația lui, perioada cînd a fost preluat, observații de lexicologie, semantică, fonetică etc.: *anátemă* < Din m.-grec. ἀνάθεμα, idem, introdus în limbă prin scrierile

BDD-A7005 © 2014 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 21:49:10 UTC)

bisericeşti, deci, în cea mai mare parte, prin mijlocire slavă: *áspru* (†) (Numism.) < Din m.-grec. ἄσπρον, idem (care e lat. *asper* ‘aspru’, în întrebuinţarea *nummus asper* = ‘monetă nouă şi deci *aspră*, fiindu-i părţile în relief netocite încă prin comerţ’, deci propriu-zis un dublet al adj. *aspru*), intrat în limbă împreună cu introducerea obiectului în ţară, înainte de căderea Constantinopolului. Se găseşte menţionat mai întâi într-un act slavonesc de la 1471, ap. HEM. 1882; *cărturár* – sensul I.1, 3 (†), sensul I.4 (Neobişnuit, numai în dicţ.), sensul II (Transilv.) < Din m.-grec. χαρτουλάριος ‘arhivar, scriitor de documente’, (cu asimilarea lui *l* faţă de *r* următor sau precedent). Dezvoltarea formală şi semantică se explică prin influenţa cuvîntului *carte* (cf. bulg. *knižnikъ*, idem); *cort* – sensul 2 (Transilv.-de-sud, învechit) < Din m.-grec. κόρτη (idem) (iar acesta din lat. *cohors, -tem*, deci dublet al lui *curte*). E unul din puţinii termeni militari de origine bizantină (vezi şi Arvinte 2006: 104), pătrunşi pînă în Ardeal. Din româneşte a fost împrumutat ung. *kortuj* ‘colibă de nuiele’ şi *kort* ‘umbrelă’ şi ‘şatră ţigănească’. Vezi şi *angará*, *arhondaríc*, *cúcură* s.v.

d. În situaţii mai rar întîlnite, este indicată etimologia mediogreacă pentru sensul cuvîntului românesc într-o expresie: *a trage clapa* (s.v. *clapă*) – Cuvântul a intrat pe două căi în limbă: ca împrumut de la bulgari (*klapa*) şi de la germani (*Klappe*). (În expresia *A trage clapa*, V. Bogrea, *Dacoromania* I, 236, credea că avem a face cu m.-grec. κλάπα, κλάπος ‘butuc, instrument în care se legau picioarele condamnaţilor’, n.-grec. κλάππα, ‘zăvor’, deci cu o expresie analogă cu *a trage cuiva butucul*).

e. Alături de etimonul mediogrec este indicat, prin diferite formulări, şi intermediarul slavon sau slav, soluţie ce reflectă concluziile lexicografilor privind influenţa mediogreacă prin intermediul slavonei: *afurisí* – sensul 1 (†) < Din m.-grec. ἀφορίζω (aor. ἀφόρισα), probabil prin mijlocire paleo-slavă: *afurisati*. Termen intrat în limbă prin cărţile bisericeşti; *agurídă* (Bot.) < Din medio-grec. ἀγουρίδα, cu acelaşi sens (poate prin mijlocire bulgară: *agurida*); *anátemă* < Din m.-grec. ἀνάθεμα, idem, introdus în limbă prin scrierile bisericeşti, deci, în cea mai mare parte, prin mijlocire slavă: paleosl. *anathema*, *anafema*; *antipát* (†) < Din m.-grec. ἀνθύπατος ‘proconsul’, probabil prin mijlocire paleoslavă; *cărămídă* (Zid.) < Din m. grec. κεραμίδα idem (poate prin mijlocirea paleosl. *keramida*, idem). Cf. c e r a m i c ă.

f. Alteori, alături de etimonul mediogrec este indicat un etimon slavon, în seria etimologiei multiple sau ca alternativă, specificîndu-se, uneori, şi pronunţia grecească a variantelor: *aghiásmă* < Din medio.-grec. ἁγίασμα, paleo-sl. *agiazma*. [Şi: *aghiázmă*, şi, cu pronunţare grecească: *aiásmă*, *aiázmă*; în Banat şi: *iásmă*, ap. HEM. 502]; *apríl*, *aprílie* < Din paleosl. Aprilii şi (Aprilĭ) sau din m.-grec. ’Απρίλιος; *camiláfcă* (Biser.) < Din m.-grec. καμηλαῦκα, paleosl.

BDD-A7005 © 2014 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 21:49:10 UTC)

kamilavka, idem; *cómis* < Din m.-grec. κόμης (din lat. mediev. *comes stabuli*), paleosl. *komisŭ.*

g. Sînt precizate formele gramaticale ale cuvintelor mediogreceşti din care a putut proveni cuvîntul în limba română: *agonisí* – sensul I (†) < Din medio.-grec. ἀγωνίζομαι (aor. ἀγώνισα), 'a lupta'; *cómes* (†) – N. din lat. *comes, -itis* s. medio-grec. κόμης, -ητος.

h. Etimonul mediogrec este indicat ca etimon indirect, fie pentru neologisme, fie pentru cuvinte mai vechi, dar şi pentru variante: *apocrisiár* (Ist.) – (Cuvînt rar) – N. din lat. *apocrisiarius* (< m.-grec. ἀποκρισιάριος 'propriu, cel care dă sau duce răspuns', din ἀπόκρισις 'răspuns, însărcinare'); *arsenál* – N. din fran. (< ital. *arsenale* < grec.-bizant. ἀρσηνάλης < arab. *as-sinaa* 'clădirea'; *barbár* – sensul I.1 (Despre naţiuni) (La greci şi apoi la romani) – N. din fran. (< lat. *barbarus, -a, -um* < grec. βάρβαρος, idem). Forma *varvar* din paleosl. *varŭvarŭ* (< m.-grec. βάρβαρος); *chílă*[1] – sensul 2 (†) < Din turc. *kil(e)* (< m.-grec. κοῖλον 'mesure de blé ou de liquide'). ŞIO.

β) Autorii DLR au admis foarte rar etimologii mediogreceşti (bizantine), notate *m. gr.*, *m-gr.*, fie ca unic etimon, fie în seria etimologiei multiple, termenul mediogrec fiind uneori tradus, pentru a se preciza sensul originar. Din indicaţiile privind circulaţia cuvîntului, registrul şi domeniul, situate înaintea definiţiei, se poate constata că, din cele cîteva mediogrecisme înregistrate în DLR, unele prezintă o semantică destul de bogată, cu utilizări în domenii şi stiluri diferite: *magnét* (Uneori învechit, în sintagma *piatră magnet*) < Din m. gr. μαγνήτης [λίθος]. Cf. germ. *Magnet*, rus. магнит; *maimúţă* – sensul 2 (Familiar), sensul 3 (Argotic, mai ales la pl.), sensul 4 (Regional), sensul 5 (Regional) < Probabil din m.-gr. μαϊμοῦ, tc. *maymoun*; *măcár* – sensul I.1 (Învechit şi regional...), sensul 3 (Învechit şi popular), sensul 4 (Învechit şi popular, în sintagme care au valoarea unor compuse) < Din m. gr. μακάρι 'să dea Dumnezeu!, fie!'. Cf. bg. макар; *mărgăritár* – sensul I.1 (Adesea cu sens colectiv), sensul I.2 (Tehn.), sensul II (Bot.) < Din m. gr. μαργαριτάρι; *mărgărítă* – sensul 1 (Popular), sensul 2 (Entom.; prin Munt.) < Din m. gr. μαργαρίτα; *unghíe*[2] (Învechit) < Din m. gr. οὐγγία.

C. α) Cuvintele provenite în limba română din greaca veche (clasică), notate în DA prin abrevierile *grec.* şi, rar, *v.-grec.*, *gr.*, apar în cîteva situaţii, nu întotdeauna clar distinctibile. Cîteodată indicaţiile respective se referă la faptul că termenul respectiv provine din greacă, în oricare din ipostezele ei. Cuvîntul grecesc este dat adesea cu forma de bază şi este tradus în română, franceză, latină sau germană, iar cuvintele compuse sînt analizate în elementele lor componente.

BDD-A7005 © 2014 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 21:49:10 UTC)

a. O primă serie de cuvinte considerate în DA ca provenind din greaca veche nu formează o clasă propriu-zisă omogenă sub aspectul etimologiei. Sînt termeni greceşti pătrunşi pe cale cultă[7], de obicei prin traduceri, în diferitele etape din evoluția românei literare[8], iar o seamă dintre ei sînt preluați, de fapt, din greaca clasică, bizantină ori din neogreacă. În acest caz, în afară de traducerea în limbile enumerate mai sus, etimonul este însoțit de forma care a stat la baza cuvîntului românesc şi, uneori, şi de explicații lexicologice, de istoria limbii etc., privitoare la statutul şi evoluția cuvîntului în limba română. Informații de acest fel preced uneori definiția cuvîntului, în parantezele care indică, de obicei, uzul cuvintelor, iar în unele cazuri este precizat faptul că termenul respectiv este atestat într-o anumită scriere sau numai la un anumit autor. În această situație întîlnim mai ales termeni bisericeşti, mulți ieşiți din uz (de multă vreme). Se disting mai multe subclase din această categorie:

1) Cuvîntul este considerat neologism din greaca clasică, pătruns în diferitele etape ale limbii literare vechi, inclusiv în epoca fanariotă: *acrostíh* (Poet.) – (atestare din MINEIUL 1776) < N. din grec. ἀκρόστιχος (= ἄκρος 'din afară'; στίχος 'vers, stih'); *antifármac* (†) – (atestări în CANTEMIR, IST.) < N. din grec. ἀντιφάρμακον, idem; *antológhion* (†) – (atestat într-o scriere din anul 1705, din GCR I) – N. din grec. ἀνθολόγιον, idem; *apóstimă* – Cuvânt din epoca fanariotă, aproape ieşit din uz. – N. din grec. ἀπόστημα; *aspídă* (Rar) – (atestare în PANN) – N. din v.-grec. ἀσπίς, -ίδος 'scut' '(sowohl der fast mannshobe Ovalschild, als der kleinere Rundschild)'; *catafráct* (†) – (atestare în ŞINCAI, HR.) – N. din grec., κατάφρακτος (ἱππεύς), idem; *catihét* – (atestare în a. 1728, URICARIUL, VII) – N. din grec. κατηχητής, idem (la început 'cel care, în timpurile primitive ale creştinismului, avea sarcina de a învăța pe alții dogmele religiei'); *chíclu* (†) (Grecism) – (atestare în ILIODOR a. 1773) < N. din grec. κύκλος, idem; *cris* (†) – (atestare la ŞINCAI, HR.) < N. din grec. κρίσις 'interpretare'.

Termenii din această categorie prezintă în DA atestări din limba literară de după 1700. Unele etimologii necesită nuanțări şi corijări. De pildă, despre un cuvînt ca *apóstimă*, considerat neologism din greaca clasică, se specifică, în acelaşi timp, că a pătruns în limbă în epoca fanariotă; sensul este ilustrat cu o comunicare făcută de *Brătescu-Voineşti*. Prin urmare, mai aproape de realitate ar fi etimologia neogreacă, eventual pe lîngă cea din greacă veche, dacă în ediția a

[7] Vorbind despre statutul împrumuturilor lexicale de acest fel, adică „elementele specifice limbii literare româneşti şi care n-au pătruns şi în graiul poporului din acea vreme", G. Ivănescu (1980: 583) afirmă că „împrumuturile lexicale cele mai numeroase din această epocă [1550-1850] îşi au originea, cum e şi firesc, în slava bisericească şi literară. Dar, – specifică în continuare – începînd din secolul al XVII-lea, se fac şi împrumuturi din latină şi greacă şi ele se vor înmulți în prima jumătate a secolului al XVIII-lea".

[8] Vezi periodizarea făcută de G. Ivănescu (1980).

BDD-A7005 © 2014 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 21:49:10 UTC)

doua a Dicționarului se vor descoperi atestări care susțin şi această etimologie; ἀπόστημα se întîlneşte în toate perioadele din istoria limbii greceşti[9]. Aceeaşi situație şi în cazul lui *antifármac*, care a circulat în limba greacă din antichitate şi pînă astăzi[10] şi a putut fi împrumutat de Cantemir din greaca clasică, dar şi din neogreacă, precum şi a lui *antológhion*, în greaca clasică, cu forma ἀνθολόγιον şi cu un sens apropiat celui din atestarea din 1705, înregistrat în GCR I[11]. În schimb, cuvîntul *catafráct* a fost împrumutat de Şincai într-adevăr ca neologism din greaca clasică (nu şi din neogreacă), κατάφρακτος circulînd în antichitate cu această formă şi cu sensul prezentat în DA[12]. *Aspídă*, însă, cu forma ἀσπίς, genitivul ἀσπίδος în greaca veche[13] şi bizantină, a putut fi cunoscut de Pann şi din neogreacă, unde are chiar sensul folosit de acesta şi forma de feminin ἀσπίδα[14]. La fel şi *chíclu*, din ILIODOR (a. 1773), se întîlneşte cu sensul 'cerc' în toate epocile limbii greceşti.

2) Într-o altă situație, termenul este întîlnit numai în limba literară ca împrumut, despre care uneori se specifică, fie în paragraful etimologic, fie în cadrul articolului, faptul că este rar şi, de aceea, nu este considerat ca făcînd parte din categoria mai largă a neologismelor: *ánghel* (†) (Bis.) – Cuvânt literar în scrierile vechi bisericeşti – (atestări din VARLAAM, C., BIBLIA 1688) < Din grec. ἄγγελος; *asélghie* (†) (Cuvânt literar rar) – (atestare în DOSOFTEI, V. S.) < Din grec. ἀσέλγεια, idem; *áv(v)a* (†) (Biser.) (Rar) – (atestare în DOSOFTEI, V. S.) – Împrumut literar din grec. ἀββᾶς 'abate'; *avvád* (†) – (atestare în DOSOFTEI, V. S.) – Împrumut literar din grec. ἀββάδιον, idem.

3) O altă subclasă este cea a cuvintelor cu atestare unică: *catáresis* (†) – (Numai la ŞINCAI, HR.) – N. din grec. κατάρρευσις 'năruire, cădere'; *chinologhíe* (†) – (Grecism; atestat numai la DUMITRACHE) < Din grec. κοινολογία, idem; *chinoviárh* (†) – (Numai la DOSOFTEI) < Din grec. κοινοβιάρχης, idem. Cuvîntul *catáresis*, însă, din această serie, presupunîndu-se, probabil, că ar putea fi întîlnit şi în alte scrieri, este considerat neologism.

4) Este indicat etimonul din greaca veche, fără alte comentarii, pentru cuvinte, unele împrumuturi intrate în limba literară începînd cu prima jumătate a secolului al XVII-lea (*álfa*), iar altele pe la sfîrşitul secolului al XIX-lea (*chéra*, *cheruvíc*), dintre care numai o parte au rămas în limbă: *álfa* – (atestări din N. TEST. (1648), NECULCE, LET. II) < Din grec. ἄλφα, idem; *axión* (Bis. ortod.) – (atestări în N. COSTIN, LET. II, R. GRECEANU, ap. CGR I) < Din grec. ἄξιόν ἐστιν 'e vrednic',

[9] Vezi GHIOVANIS s.v. ἀπόστημα.
[10] Vezi GHIOVANIS s.v. ἀντιφάρμακο.
[11] Vezi GHIOVANIS s.v. ἀνθολόγιο (forma din antichitate ἀνθολόγιον).
[12] Vezi GHIOVANIS s.v. καταφράχτος (în greaca antică şi bizantină κατάφρακτος, -ον).
[13] Vezi şi BAILLY s.v. ἀσπίς, -ίδος.
[14] Vezi GHIOVANIS s.v. ἀσπίδα (în greaca antică şi bizantină ἀσπίς).

BDD-A7005 © 2014 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 21:49:10 UTC)

începutul imnului religios; *catárgă*[1] (†) (Mar.) – (Păstrat şi în poezia populară) – (atestări în PRAV., M. COSTIN, LET. I) < Din grec. κάτεργον ‘galeră, pedeapsă’, trecut şi la ruşi (*katarga*, *katerga*), idem; *chéra* (Grecism) – (atestare în GHICA, S.) < Din grec. κυρά, idem; *cheruvíc* (Bis.) – (atestare în GHICA, S.) < Din gr. χερουβικός (ὕμνος), idem. Vezi şi *aghiós*, *anárh*, *arhidiaconíe*, *arhieríe*, *catára*, *cataróiu*, *cheléu*, *chidemoníe*, *chiriacodrómion*, *chiriárh*, *chiriarhíe*, *codránt*, *cuțovláh* s.v.

5) Indicațiile semantice, lexicologice etc. precizează de multe ori şi modul în care s-a format cuvîntul românesc dintr-un cuvînt vechi grecesc: *arhierățí* (†) (Bis.) – (atestare în DOSOFTEI, V. S.) – Format de Dosoftei, de-a dreptul după grec. ἀρχιερατεύω ‘devenir prélat’; *aromí*, sensul I.3 (†) – Legătura etimologică cu grec. ἄρωμα ‘aromă, mirodenie’ e foarte probabilă (cfr. *a tămâia*, care, tot astfel, ca verb tranz., de la sensul propriu ‘a afuma pe cineva cu tămâie, a da fum şi miros de tămâie înaintea cuiva’, a trecut la sensul fig. ‘a spune vorbe linguşitoare înaintea cuiva, despre el, a-l ameți cu linguşiri’; *chiparós* (Bot.) – (atestări în DOSOFTEI, V. S., BIBLIA 1688) < Din grec. κυπαρίσσι, κυπάρισσος, idem (cu sfârşitul modelat după cuvinte cu suf. -os); *chir* – (Învechit. Pe vremea influenței greceşti [adică neogreceşti], termen de politețe sau de respect, în clasele sociale suprapuse; astăzi, aproape numai când e vorba de greci sau cu o nuanță de familiaritate, de glumă, de ironie, de dispreț ori de batjocură, numai în legătură cu nume de persoane) – (atestare şi în BIBLIA 1688) < Din grec. κύρ(ιος) idem. Şi în acest caz trebuie arătat că, de pildă, ἀρχιερατεύω a circulat în greaca ecleziastică[15] şi bizantină[16] şi că Dosoftei probabil l-a preluat din texte scrise în aceste perioade. Tot din texte scrise în aceleaşi perioade ale limbii greceşti a fost împrumutat şi ἀσκητής[17], utilizat numai atunci cu sensul preluat în română şi înregistrat în DA. Cuvîntul *aromí*, cu mai multe atestări în literatura populară şi în secolul al XIX-lea, a putut fi format după substantivul ἄρωμα[18] şi în perioada influenței neogreceşti, la fel ca şi *chir*, după cum arată indicațiile din paranteză.

b. Uneori, cuvîntul vechi grecesc este menționat ca etimon indirect sau ca echivalentul originar al etimonului latin, francez, italian etc. de la baza cuvîntului românesc, la anumite neologisme, cultisme vechi şi noi, în epoca modernă, provenite din latină şi din limbi romanice, precum franceza şi italiana sau din germană, dar şi ca etimon direct al acestora, în măsura în care cuvintele din

[15] GHIOVANIS, s.v. ἀρχάγγελος, consideră ca aparținînd acestei perioade şi acestui registru al limbii greceşti cuvinte din textele timpurii cele mai importante ale scriitorilor ecleziastici şi din Sfînta Scriptură, cuprinse în perioada 323 î.H. – 400 d.H.; vezi p. 16.

[16] Vezi GHIOVANIS, s.v. ἀρχιερατεύω.

[17] Vezi GHIOVANIS, s.v. ἀσκητής.

[18] Vezi GHIOVANIS, s.v. ἄρωμα, unde se indică faptul că acest cuvînt a circulat în greaca antică, medio- şi neogreacă.

BDD-A7005 © 2014 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 21:49:10 UTC)

această categorie apar încă din epoca veche în scrierile cărturarilor cunoscători ai limbilor clasice. Etimonul este urmat, în general, de traducere, de precizări privind istoria limbii şi de explicații referitoare la evoluția cuvîntului în limba română. Indicațiile ce preced definiția conduc la concluziile că aceşti termeni sînt din domenii foarte variate, că au rămas în limbă, fiind folosiți şi în româna actuală. Din această categorie, distingem următoarele subclase:

1) Este indicat etimonul vechi grecesc, în contextul specificat, pentru prefixoide analizate din perspectivă diacronică, lexicologică şi semantică: *antropo-* – Element de compunere prin care se creează neologisme (substantive şi adjective) care exprimă ceva ce se referă la '*om*' (grec. ἄνθρωπος). Câteva se găsesc şi la scriitorii vechi bisericeşti, care le luaseră de-a dreptul din greceşte; cele mai multe însă sânt împrumuturi recente din franțuzeşte sau nemțeşte. În terminologia ştiințifică specială se pot forma sau introduce şi altele, afară de cele citate; *arhi-* – Prefixul *arhi-* exprimă ideea de superlativ sau de preeminență şi e de origine grecească (ἀρχί, întrebuințat în compuse spre a arăta rangul cel mai de sus). În limba noastră a venit pe două căi: în timpurile mai vechi, prin scrierile bisericeşti (sau de-a dreptul de la greci sau, mai adese, prin mijlocire paleoslavă), iar în timpurile mai noi, prin împrumuturi neologice. Cuvintele cele vechi în care se află sânt numai substantive care exprimă o funcțiune sau o întocmire (de obicei bisericească). Cuvântul compus, luat astfel, în întregime, din greceşte sau din slavoneşte, are sensul de cel mai înalt rang al funcțiunii sau al întocmirii respective; *auto-* – Prefix de origine grecească – pron. αὐτός, -ή, -όν '(el) însuşi', '(în sine, prin sine, de la sine) însuşi' (cu sens de opoziție față cu altceva sau altcineva sau de scoatere în relief') intrat în limba noastră prin neologisme din latineşte sau din franțuzeşte (la scriitorii mai vechi şi de-a dreptul din greceşte, cu forma *avto-*) [...].

2) Este indicat termenul vechi grecesc pentru cuvinte atestate în două perioade diferite în limba română: ca etimon indirect sau ca echivalent pentru neologisme din latină, din limbile romanice, uneori posibil şi din germană, împrumutate în perioada modernă a românei literare, dar şi ca etimon direct al acestor cuvinte preluate de cărturarii din perioada veche. Cuvintele din această categorie s-au păstrat în limbă pînă astăzi. Prezența lor în vechea română literară este precizată fie în cadrul paragrafului etimologic, fie reiese din atestări: *ántrax*, sensul 1 (†) (Miner.), sensul 2 (Azi: (Med.) – (atestări din CANTEMIR, HR., IST.) < N., la cei vechi din grec. ἄνθραξ, cu acelaşi sens; azi din fran.; *armoníe*, sensul I.1 (†), sensul II (Muzică) – N., la scriitorii vechi (Dosoftei) din grec. ἁρμονία 'încheietură, adaptare (a unui lucru la altul), armonie' sau din lat. *harmonia* (Cantemir). La scriitorii mai noi, din fran. sau din ital. *armonia*, idem; *cameleón* (Zool.) – N. din fran. (lat. *c(h)amaeleon* < grec. χαμαιλέων, propriu 'leu care se târăşte pe pământ'. – [Şi: (direct din grec.) *hameleon.* CANTEMIR, IST.]; *catalóg*, sensul 2 (Med.) – (atestare în CANTEMIR, IST.) – Intrat în limba veche, din grec.

BDD-A7005 © 2014 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 21:49:10 UTC)

κατάλογος ‘numărare, numărătoare’, iar, în limba mai nouă, ca neologism, din fr.; *clímă* (Geogr.) – N. din lat. *clima, -atis* (< gr. κλίμα, -ατος) şi din germ. *Klima*, idem. [Şi (la Cantemir după lat. s. grec., azi după fr.): *climát* […]. CANTEMIR, HR.]; *cométă* (Astr.) – (atestare în MOXA, LET. I) – N. intrat în limba română pe diferite căi: lat. *cometa*, grec. κομήτης (propriu ‘stea cu coamă’, cu plete lungi, cu chică), fr. *comète*. Vezi şi *antipatíe, apoftégmă, apostát, apostrófă, astrológ, astrologíe, astronóm, cataráctă, catecúmen, categoríe*[1], *catehísm, católic, centáur, céntru, chirúrg, comedíe, cor, coriféu, cristál, crotál* s.v.

c. Termenii din greaca clasică sînt indicaţi ca sursă indirectă pentru neologisme împrumutate, cel mai adesea, din franceză, dar şi din latină în perioada modernă a românei literare. O parte a cuvintelor din această clasă nu prezintă atestări în DA (*afoníe, alantoídă, apocópă, apocríf, apodóză, apostazíe, cardiác, cariatídă, carotídă, cataléctic, catalepsíe, catalíză, catétă, cínic, clínic, coroídă*), iar o parte sînt înregistrate începînd cu deceniul al şaptelea al secolului al XIX-lea sau, uneori, în primul deceniu al secolului al XX-lea. Însă un cuvînt precum *céntru* prezintă şi atestări din epoca veche a românei literare, însă ca variante, pentru care, aşa cum am arătat[19], se precizează rostirea neogreacească. Pentru un cuvînt ca *anticréză* se precizează şi proveniența neogreacă. Cuvintele din această categorie desemnează noţiuni din diferite domenii şi au rămas pînă astăzi în terminologia domeniilor respective. Deosebim mai multe subclase ale acestei categorii:

1) Termenul din greaca clasică este prezentat ca echivalent al neologismului franţuzesc (uneori alături de altele – *clínic*) sau al cuvîntului adaptat după franceză (*ciclu, coroídă, crestomaţíe*) din limba română. Uneori, este indicată forma lexicală (*antracít*) sau gramaticală (la substantive genitivul) pe baza căreia s-a format termenul din franceză: *afoníe* (Med.) – N. din fran. (= grec. ἀφωνία); *antracít* (Miner.) – N. din fran. (derivat din gr. ἄνθραξ ‘cărbune’); *carotídă* (Anat.) – N. din fr. (gr. καρώτις, -ίδις); *ciclu* – N. după fr. (lat. *cyclus*, grec. κύκλος ‘cerc’); *clínic* (Med.) – N. din fr. (germ. *klinisch*, lat. *clinicus, -a, -um*, grec. κλινικός, din κλίνη ‘pat’); *crestomaţíe* – N. după franc. (grec. χρηστομάθεια din χρηστός ‘util’, μαθεῖν ‘a învăţa’). Vezi şi *afoníe, alantoídă, anticréză, apodóză, catalíză, chist, coroídă* s.v.

2) Termenul vechi grecesc este dat ca etimon indirect al neologismului împrumutat din franceză sau latină sau adaptat după aceste limbi (*caústic, clepsídră*): *apodíctic* (Filos.) – N. din lat. *apodicticus, -a, -um* (< grec. ἀποδεικτικός, propriu ‘demonstrativ’, din ἀπό, cu indicaţie de depărtare şi δεικνύω ‘arăt’); *cacofoníe* – N. din fran. (< grec. κακοφωνία, din κακός ‘rău’ şi φωνή ‘sunet’); *caligráf* – N. din fran. (< grec. καλλιγράφος, din κάλλος ‘frumuseţe’ şi γράφειν ‘a scrie’); *cardamínă* (Bot.) – N. din fr. (< gr.

[19] Vezi II. A. α) k.

BDD-A7005 © 2014 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 21:49:10 UTC)

καρδαμίνη); *caústic, -ă* – N. după fr. sau lat. *causticus* (< grec. καυστικός ‘care arde’, din καίειν ‘a arde’); *céntru*, sensul II.1 (Mecanică) – N. din lat. *centrum* (< grec. κέντρον, propriu ‘punct’); *clepsídră* – N. după fr. (< gr. κλεψύδρα idem); *cristaloíd* – N. din fr. (din gr. κρύσταλλος ‘cristal’ şi εἶδος ‘formă’).

3) Termenul din greaca veche este dat (uneori pînă la cuvîntul de bază din familia acestuia) ca etimon indirect pentru termenul latin care a stat la baza neologismului francez împrumutat sau adaptat (*cínic*) în română: *analóg, -oágă* – N. din fran. (lat. *analogus, -a, -um* < grec. ἀνάλογος, din ἀνά ‘după’ şi λόγος ‘raţiune’); *apocríf* – N. din fran. (= lat. *apocryphus, -a, -um* < grec. ἀπόκρυφος ‘ascuns’, din ἀποκρύπτειν ‘a ascunde’); *cataléctic* (Prosod.) – N. din fr. (din lat. *catalecticus*, din grec. καταληκτικός, derivat din καταλήγειν ‘a se sfârşi’); *cínic*, sensul 1 (Filos.) – N. după fr. (lat. *cynicus*, idem < gr. κυνικός). Vezi şi *antagonísm, apocópă, apostazíe, cardiác, cataclísm, catalepsíe, catétă* s.v.

4) Termenul vechi grecesc este precizat (cu explicaţii pentru sensul de bază sau pentru forma originară) ca etimon indirect pentru cuvîntul din diferite limbi europene din care provine neologismul francez, preluat sau adaptat (*ciclón*) în română: *cariatídă* (Arhit.) – N. din fr. (ital. *cariatide* < lat. *caryatis, -idis* < grec. καρυάτης, -ιδος, propriu ‘femei din Caryai’, oraş din Pelopones; *ciclón* – N. după fr. (din engl. *cyclone*, care e grec. κυκλῶν part. prez. al lui κυκλοῦν ‘a aduna învârtind’).

d. Este dat ca etimon termenul din greaca veche care a putut pătrunde într-o fază de început, poate chiar în perioada de formare a limbii române. Indicarea etimonului vechi grecesc în acest context, confirmă concluziile din studiile de specialitate ulterioare cu privire la influenţa limbii greceşti asupra latinei de la baza limbii române (vezi Ivănescu 1980: 165, 166, 173). În această situaţie, etimologia este constatată printr-o analiză largă, bazată pe elemente de istoria limbii, fonetică, semantică etc. din studiile lingvistice şi pe valorificarea soluţiilor din alte surse lexicografice (româneşti sau străine). Cuvîntul este analizat în context balcanic, romanic etc., adesea cu referire la dialectele sud-dunărene.

1) O subclasă este cea în care etimonul din greaca clasică este socotit ca sigur: *amăgí*, sensul I (†) (atestat în VARLAAM, ap. HEM) < Din grec. μαγεύω, ‘ensorceler, enchanter, charmer, duper, tromper’ (din μάγος, ‘mag, vrăjitor’), Hasdeu: *Etym. Magn. Rom.* 1008-1009, intrat în limba română înainte de prefacerea lui *g* în *ğ* (cfr. O. Densusianu, *Hist. d. l. langue roum. 200*). Tot de la greci au primit cuvântul şi sicilienii: *ammagari*, ‘far inganno abbagliando la mente, affascinare, sorprendere con maraviglia, incantare’ (Traina, ap. HEM 1008) şi sarzii *ammajare*, ‘ensorceler’ (CDDE. No. 52). Cf. amăgeu; poate aici se încadrează şi *amăgéu* (†) (atestat în VARLAAM, C.) – Presupune existenţa, în limba grecească, a unui derivat *μαγεύς, -έως (din μαγεύω, cfr. *amăgi*), cu sensul de ‘vrăjitor’; *ázim, -ă, ázimă*, sensul I (În cultul mozaic şi în cel creştin), sensul II (În

BDD-A7005 © 2014 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 21:49:10 UTC)

limba comună), sensul II.3 (În Transilv.) – E grec. ἄζυμος ‘nefermentat’ (din ἀ- privativ şi ζύμη ‘aluat’, din ζέω ‘fierb’). Cuvântul e vechi şi pare a fi intrat în limbă dimpreună cu cei dintâi termeni ai cultului creştin. În ceea ce priveşte etimologia lui *ázim, -ă, ázimă*, trebuie precizat că adjectivul ἄζυμος, -η, -ο a fost folosit în greaca ecleziastică şi bizantină şi ca substantiv, cu forma de neutru plural, ἄζυμα[20], cu sensul I din DA şi, deci, el a putut fi preluat ca atare în perioadele de început ale limbii române, iar în româna literară, şi prin textele bisericeşti.

2. Termenul vechi grecesc este propus adesea alături de un etimon latin, pentru o serie de cuvinte din perioada de formare a limbii române: *áprig* – Toate etimologiile propuse până acum sânt neprobabile, atât din punct de vedere semasiologic, cât şi formal. (Cea mai răspândită e: *aprĭcus, -a, -um* ‘expus la soare’, LB, LM, CIHAC, HEM. – LM se gândeau şi la *afrĭcus* (despre vânt), etimologie citată şi de TDRG care propune şi: **aprĭcus* ‘sălbatec ca mistreţul (*aper*)’, iar Subák: *Archeografo Triestino*, XXX, III serie, vol. II, fasc. II, pag. 14: **apprex, -ĭcem* ‘doritor de a avea ceva’, format din *apprecor* ‘rog’, ca *supplex* din *supplĭco* etc.) Mai probabilă e următoarea etimologie: grec. ἅρπαξ ‘hrăpăreţ, lacom’ se găseşte la scriitorii latini sub forma *harpax, -agem* ‘an sich reissend, räuberisch’ (GEORGES). Dacă admitem că cuvântul acesta a existat şi în graiul poporului roman, el trebuia să se pronunţe **arpege(m)* (cf. *aripă, cirăş, farmec* etc.), care, cu metateză, a dat româneşte *áprege*, apoi (ca *agere* > *ager*) *ápreg*. Dezvoltarea semantică a fost, în cazul acesta, cea arătată mai sus, plecând din sensul fundamental de ‘hrăpăreţ, lacom’, iar forma *apric*, care se găseşte la CORBEA şi la DOSOFTEI (la acesta alături de *aprig* şi la amândoi *numai la masculin*), arată aceeaşi pierdere deplină, nu numai parţială, a vocii în pronunţarea consonantelor fonice la sfârşitul cuvintelor, ca şi în *fraget = fraged, lânget = lânged* etc.; *argeá* – Etimologia necunoscută. Hasdeu, *Etym. Magn. Rom.* 1577-1580 îl derivă din grec. ἄργιλλα ‘casă subterană’ (în sec. III a. Chr.), ἄργελλα ‘cameră de scăldat’ (la vechii macedoneni), pe care le crede cuvinte greco-tracice. E de părere că *argeaua* noastră n-are a face nimica cu turc. (djagatai) *arğa* ‘caisse, boîte’. (Sensul acesta însă ar putea fi cel fundamental. Din el s-ar explica, pe de o parte, înţelesul de sub III: ‘scheletul de lemn al unei clădiri’, pe de alta cel de sub I ‘bordei’, apoi, în special, ‘bordei sau clădire de lemn în care se ţese’ şi, în urmă, ‘război’ şi ‘o parte a războiului’. Tot de la ‘cutie’ ajungem la sensul de ‘firidă’, apoi ‘boltitură’ şi ‘deschizătură boltită, gârliciu’). Vezi şi *címbru, cócă*.

3. Termenul vechi grecesc a fost preluat prin intermediul latinei: *broátec* (Zool., Mar.) < Din grec.-lat. *brotachus, -um*, idem. Cfr. MEYER-LÜBKE, R. W. nr.

[20] Vezi GHIOVANIS s.v. ἄζυμα.

BDD-A7005 © 2014 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 21:49:10 UTC)

1331; *cămără*, sensurile I, II.1 (†), sensul II.2 (La oraş), sensul II.3 (La țară), sensul III. 1, 2, 3 (†) – Cuvântul acesta de origine greco-latină (grec. καμάρα ‘boltă’, lat. *camara, camera*) e răspândit în toate limbile romanice (cfr. MEYER-LÜBKE, R. WB. nr. 1545), germanice, balcanice şi slavice (cfr. BERNEKER, SL. WB. 555-556). Forma cuvântului românesc e mai apropiată de bulg. *kamára* ‘odaie, firidă în părete servind de dulap’ şi de n.-grec. καμάρα ‘odaie’. Diferitele înțelesuri ale cuvântului românesc se regăsesc în alte limbi, cfr. medio-lat. *camera* ‘vistierie’, rus. *kamora* ‘Vorratskammer’, polon. *kómora* şi ung. *kamara* ‘Speisekammer’, turc. *kamara* ‘Schiffskajüte’, etc.

4. Termenul vechi grecesc se află la baza unui etimon din latina populară: *ciútură*, sensul 1 (Transilv. şi Ban.), sensul 3 (În Muntenia şi la românii din Iugoslavia), sensul 6 (Transilv.) – Din lat. pop. **cytola* (cu metateză din grec. κότυλος κοτύλη ‘Becher, Napf, Schale’, păstrat şi la italieni: *ciotola*). Prin păstorii români cuvântul a fost răspândit la toate popoarele învecinate: alb. *çuturε, çotrε*, bulg. *čutura* ‘ploscă, pisălog de lemn’, *čotra* (împrumutat de megleniți sub forma *čotră*), sârb. *čutura*, turc. *čotra, čotura*, slov. *čutora*, n.-grec. τσιότρα, ung. *csutora* cu sesul 6, rut. *čutora*. Puşcariu, *Etym. Wörtb.* 382. Cf. Meyer-Lübke, REW 2290, 4749, Berneker, SL. WB. 164, DR. III 194.

f. Etimonul grec clasic apare fie în seria etimologiei multiple, alături de un etimon slav(on), fie ca etimologie indirectă pentru acesta. Etimonul din greaca veche este însoțit, uneori, de traducere, de sursa din care a fost preluat şi, de asemenea, de scurte observații de lexicologie, dialectologie şi, în special, de istoria limbii, referitoare la calea prin care a pătruns cuvîntul în limba română, care clarifică evoluția semantică a acestuia. Din notațiile plasate înaintea definiției reiese că cele mai multe cuvinte din această categorie sînt termeni bisericeşti. Distingem mai multe subclase:

1) Etimonul slavon şi cel grec sînt indicate în seria etimologiei multiple, în cazul cuvintelor care au intrat în română pe ambele căi: *arhánghel* (Bis.) – Cuvânt intrat în grai prin biserică: paleosl. *arhangelŭ*, grec. ἀρχάγγελος; *arhidiácon* (Bis.) < Din paleosl. *arhidijakonŭ*, grec. ἀρχιδιάκονος; *arhiepíscop* (Bis.) < Din paleosl. *arhiepiscopŭ*, grec. ἀρχιεπίσκοπος; *arhiepiscopíe* (Bis.) < Din paleosl. *arhiepiskopija*, grec. ἀρχιεπισκοπή ‘archevêché’ şi ἀρχιεπισκοπεία ‘arhiepiscopat’ sau formațiune românească din *arhiepíscop*, prin suf. abstr. loc. *-ie*; *arhieréu* (Bis.) < Din paleosl. *arhiereĭ*, grec. ἀρχιερεύς, idem. Se impun şi aici anumite precizări şi nuanțări. De pildă, termenul bisericesc *arhánghel*, a provenit din greaca veche ecleziastică. De asemenea, pentru *arhidiácon* atestarea din ÎNDREPTAREA LEGII, dar mai cu seamă semnificația indică faptul că acest

BDD-A7005 © 2014 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 21:49:10 UTC)

cuvînt nu a provenit din greaca clasică, ci din mediogreacă[21]. Aceeaşi este şi situaţia cuvintelor *arhiepíscop*, *arhiepiscopíe* şi *arhieréu*, cu circulaţie în greaca ecleziastică, mediogreacă şi neogreacă[22]; deci în vechea română literară – *arhiepíscop* atestat în CORESI, E., PRAVILA (1640) şi DOC. (a.1794), iar *arhieréu*, în COD. VOR., BIBLIA 1688, PRAVILA 1652, N. COSTIN, LET. II ş.a. – au intrat prin scrieri din greaca ecleziastică sau din greaca bizantină şi, foarte posibil, au fost întărite în perioada influenţei neogreceşti.

2) Termenul vechi grecesc este indicat ca etimologie indirectă pentru termenul paleoslav din care a provenit cuvîntul românesc sau pentru unul din sensuri. În unele cazuri sînt indicate şi echivalentele din limbile slave, provenite din cuvîntul paleoslav, uneori şi din albaneză: *aspídă*[1] < Din paleosl. *aspida*, idem (< gr. ἀσπίδα ‘Schild–viper, Natter’). Cuvântul a intrat în grai prin scrierile bisericeşti şi (în Mold.) a devenit pe alocuri atât de popular, încât a primit chiar forma dialect. *aşchidă*; *catapeteásmă* (Bis.), sensul 1 (†) < Din paleosl. *katapetazma* ‘velum’ (< grec. καταπέτασμα ‘rideau’). CIHAC, II, 644; *catavásie* (Bis.) < Din paleosl. *katavásije* < grec. κατάβασις ‘scoborâre’; *chinovíe* (Bis.) < Din slav. *kinovija*, *kinovije*, idem (din grec. κοινόβιον < κοινός ‘comun’, ‘laolaltă’ şi βίος ‘viaţă’. Cf. CIHAC, II, 647; *chívot*, sensul 1 (†), sensul 2 (†) (În Biblie), sensul 5 (Numai la Cantemir) (†) < Din paleosl. *kivotъ* (< grec. κυβωτός), idem; *cler* (Bis.) – Cuvânt literar pătruns în limba veche din slavona bisericească (*cliros* < *klirosŭ* < grec. κλῆρος), apoi din limba neogrecească (*clir* < κλῆρος, cf. sârb. *klir*, rus. *klirŭ*). De pe la începutul secolului al XIX-lea începe să fie înlocuit prin forma actuală, *cler*, care e forma latină (*clerus*) a cuvântului grecesc, pătrunsă la noi, probabil mai târziu în Transilvania, prin catolicii germani (*Klerus*). Vezi şi *cámătă*, *cămílă*, *chédru*, *chílă*[2], *chilíe*, *chimvál*, *condác*, *cópie*[3], *cositór*, *ctítor* s.v. Unele cuvinte precum *catapeteásmă* sau sensul biblic al cuvântului *chívot*, au pătruns în slavonă din greaca ecleziastică[23], iar *chinovíe* a putut fi preluat numai din greaca bizantină[24], şi nu din greaca clasică. La fel, *catavásie* a intrat din mediogreacă, iar etimonul corect, cu semnificaţia din DA, este medio- şi neogrecul καταβασία[25], şi nu κατάβασις. Etimonul grecesc indirect al cuvîntului *cler*, intrat din slavonă în

[21] GHIOVANIS indică circulaţia termenului ἀρχιδιάκονος (s.v.) în mediogreacă şi în neogreacă.

[22] Vezi GHIOVANIS, s.v. ἀρχιεπίσκοπος, ἀρχιεπισκοπή, ἀρχιερέας (forma pentru greaca veche şi mediogreacă ἀρχιερεύς).

[23] Vezi GHIOVANIS s.v. κιβωτός, καταπέτασμα.

[24] Vezi GHIOVANIS s.v. κοινόβιο, care precizează că sensul bisericesc a circulat începînd cu greaca bizantină, cînd avea forma κοινόβιον.

[25] GHIOVANIS s.v. καταβασία arată că acest cuvînt a circulat începînd din perioada mediogreacă; καταβασία se întîlneşte în mediogreacă şi neogreacă şi are sensul ‘irmos’, iar κατάβασις, întîlnit în toate epocile limbii greceşti, înseamnă ‘coborîre’.

BDD-A7005 © 2014 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 21:49:10 UTC)

limba română veche nu este din greaca clasică, ci a fost preluat inițial din greaca ecleziastică[26] și din mediogreacă.

3) Este indicat termenul grec vechi care a stat la baza unei variante a cuvîntului paleoslav din care a provenit cuvîntul în limba română: *călúgăr* (Biser.) < Din paleosl. *kalugerŭ* (*kalogerъ* (< grec. καλόγερος, καλόγηρος, idem; *colívă* (Bis.) < Din paleosl. *koliva* (*kolivo* < grec. κόληβον, κόλυβα), idem. Trebuie precizat că slavonismele *kalugeru* și *koliva* ca și variantele lor *kalogerъ* și *kolivo* nu provin din greaca veche, ci au putut fi împrumutate începînd abia din greaca bizantină, după καλόγερος și καλόγηρος[27], respectiv κόλλυβα (τα) (cu formă de neutru plural), preluat din greaca ecleziastică și bizantină[28].

4) Etimonul din greaca veche este prezentat ca echivalent, pe lîngă termenul slavon: *acátist* (Teol.) < Din paleosl. *akáthistŭ* (= gr. ἀκάθιστος ὕμνος sau κανών); *canón* (Bis.), sensul 3 (Muz.) < Din paleosl. *kanonъ* (grec. κανών), idem; *casía* (†) (Neologism împrumutat de primii traducători ai *Psaltirii*) < Din paleosl. *kasia* (grec. κασία), idem; *catísmă* (Biser.) < Din paleosl. *kathisma* (grec. κάθισμα) idem; *chesár[iu]*, sensul 1 (Termen literar; învechit), sensul 2 (†) (Literar), sensul 3 (†) (Numai termen literar) < Din slav. *kesarĭ* (= gr. καῖσαρ), idem; *crin* < Din slav. (slav.-bis., bulg. sârb.) *krinŭ* (gr. κρίνον), idem. Unii termeni bisericești din această categorie, precum *canón* și *catísmă*, au provenit fie din greaca ecleziastică, fie din mediogreacă[29], fie din ambele. Pentru cuvinte precum *crin* și *cositór* sînt indicați și termenii din limbile slave, proveniți din același etimon paleoslav ca și cuvîntul românesc.

5) Termenul din greaca clasică este dat ca posibil etimon direct atît pentru cuvîntul românesc, cît și pentru cel slavon: *chelár* (Învechit), sensul 2 (†) < Din paleosl. *kelarъ*, idem, sau, ca și acesta, direct din grec. κελλάρις, idem.

6) Este prezentat etimonul vechi grec din care a provenit cuvîntul românesc și, pe lîngă acesta, echivalentul slav(on): *análog*[1] (Bis.) – (Cuvânt învechit) < grec. ἀναλόγιον, idem, bulg. *analogi*, rus. analogii; *corván* (†) (Bis.) – (Grecism bisericesc ieșit din uz) < Din grec. κορβανᾶς (slav.-bis. *korvana* 'thesaurus'); *cucúliu* (†) < Din grec. κουκούλιον (paleosl. *kukulĭ*), idem. Din această serie, termenul *corván* a intrat din greaca ecleziastică[30], *cucúliu* a putut pătrunde în

[26] Vezi GHIOVANIS s.v. κλῆρος.

[27] Vezi GHIOVANIS s.v. καλόγερος și καλόγηρος și cu forma καλόγερας.

[28] Vezi GHIOVANIS s.v. κόλλυβα.

[29] Vezi GHIOVANIS s.v. κανόνας (cu forma κανών în greaca veche și bizantină) și κάθισμα s.v.

[30] Vezi GHIOVANIS s.v. κορβανάς (greaca ecleziastică κορβανᾶς).

BDD-A7005 © 2014 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 21:49:10 UTC)

română fie din acelaşi registru (religios) al limbii greceşti, fie din mediogreacă[31], ca şi *análog* care, pe lîngă aceste căi, a putut fi împrumutat şi din neogreacă[32].

7) Termenul din greaca veche este prezentat ca etimologie indirectă pentru termenul slavon din care a provenit cuvîntul românesc, dar şi ca etimon pentru o variantă a cuvîntului intrat în limba română prin traduceri: *chit*[4] (Zool.) < Din paleosl. *kitъ* (< grec. κῆτος) idem. Şi: (din grec.) *chítos*. BIBLIA 1688, HERODOT.

g. Cuvîntul din greaca clasică este indicat ca etimon indirect sau echivalent (*colíbă*), în seria unei etimologii de acest tip, pentru cuvinte provenite din turcă, uneori reintrat în neogreacă (*afión*), sau dintr-o limbă slavă: *abanós* < turc. *abanos*, luat de la arabi, care îl au de la greci (ἔβενος), iar aceştia de la evrei (*eben* = 'piatră'); *afión* < Din n.-grec. ἀφιόνι[33] (care-i luat din turc. *afyun*, iar acesta din grec. ὄπιον); *anasón* < Din turc. *anason* (< grec. ἄνισον); cfr. fr. *anason-rakisy* 'eau de vie anisée.' ŞIO; *calúp* < Din turc. (şi bulg.) *kalup*, *kalyb*, idem (< grec. καλόπους, καλοπόδιον); *cheraché* < Din turc. *kerakė* (< grec. κυριακή χλαμύς 'hlamidă domnească') idem. ŞIO; *chímen* < Din slav. v.-bulg. *kyminŭ*, n.-bulg. *kimén*, v.-rus, *kiminŭ*, cf. turc. *kimún*, ung. *kömény*; la origine, din grec. κύμινον, iar acesta din limbile semite, cf. evreiescul *kammōn*; *colíbă*, sensul 2 (†), (Mor.), sensul 3 (Astron.) < Din bulg. sau sârb. *koliba* (grec. καλύβη). Prin păstorii români, cuvântul a fost dus la unguri (*kolyiba*, *koliba*), cehi, slovaci, poloni (*koliba*) şi ruteni (*kolyba*, 'colibă de ciobani').

β) În DLR, etimoanele din greaca clasică sînt precedate de abrevierea *gr*. Analizînd cuvintele pentru care s-a propus această etimologie, se constată următoarele situaţii:

a. Etimonul vechi grec a fost notat acolo unde această etimologie vizează neologisme, de obicei, realităţi din antichitatea greacă, fapt specificat foarte succint, în aceeaşi manieră ca şi indicaţiile de circulaţie şi periodizare a cuvintelor, prin intermediul parantezelor plasate înaintea definiţiei sau prin informaţiile conţinute în definiţie.

1) Adesea, la aceste cultisme (recente sau din faze mai vechi ale românei literare), etimonul vechi grecesc apare în seria etimologiei multiple, ca atare sau cu trimitere (*misogín*), fără alte explicaţii: *démă* 'circumscripţie administrativă în Grecia antică' < Din gr. δῆμος, fr. *dème*, engl. *deme*; *dioból* 'monedă din vechea Atenă...' < Din fr. *diobole*, gr. διώβολον; *dioscúri* (Mitol.) < Din gr. Διόσκουροι, fr. *Dioscures*; *dipsádă* (Livresc) 'Viperă...' < Din fr. *dipsade*, gr. διψάς; *dógmă* <

[31] Vezi GHIOVANIS s.v. κουκούλιο.

[32] Vezi GHIOVANIS s.v. ἀναλόγιο (în greaca ecleziastică şi în mediogreacă cu forma ἀναλογεῖον, în neogreacă şi cu forma ἀναλόγι).

[33] BABINIOTIS prezintă etimologia astfel: αφιόνι < împrumut reintrat din mgr. ἀφιόνιον < tc. afyon < gr. ὄπιον.

BDD-A7005 © 2014 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 21:49:10 UTC)

Din lat. *dogma*, gr. δόγμα. – *Dógmată* < ngr. δόγματα (pl. lui δόγμα); *lampadedromíe* < Din gr. λαμπαδηδρομία, fr. *lampadedromies*; *lampadofór* (La vechii greci) < Din gr. λαμπαδοφόρος, fr. *lampadophore*; *lampadoforíe* (La vechii greci) < Din fr. *lampadophorie*, gr. λαμπαδοφορία; *mirt* < Din gr. μύρτον, μύρτος, lat. *myrtus*, it. *mirto*, fr. *myrthe*, germ. *Myrte*; *misogín* < Din fr. *misogyne*, germ. *Misogyn*. Cf. gr. μισογύνης.

2) Termenul din greaca veche apare şi ca etimon unic, uneori cu referire la o etimologie internă: *dadofór* (În Antichitate) < Din gr. δᾳδοφόρος; *dasíe* (Ortografie; grecism învechit) < Din gr. δασεία; *deca-*[1] ‘Element de compunere care înseamnă ‘zece’ şi serveşte la formarea unor substantive ca: *decar*, *decalitru*, *decametru* etc.’ < Din gr. δέκα; *délta* ‘a patra literă a alfabetului grecesc...’ < Din gr. δέλτα; *demárh* ‘conducător suprem al unei deme’ < Din gr. δήμαρχος; *demárhic* ‘care aparține demarhului...’ < Din gr. δημαρχικός; *demarhíe* ‘funcția de demarh...’ < Din gr. δημαρχία; *demogherónți* (Grecism) ‘Sfatul bătrânilor într-o municipalitate din Grecia antică’ < Din gr. δημογέρων; *démos* ‘denumire dată, în Grecia antică...’ < Din gr. δῆμος; *mirodeá* – De la *mirodenie*, cu schimbare de sufix. Cf. gr. μυρωδία. În cazul lui *mirodeá*, însă, cuvîntul pare să fi circulat în limba greacă, începînd cu perioada bizantină, cu sensul ‘miros plăcut, mireasmă’ sau (generalizat) ‘miros plăcut sau neplăcut’, iar în neogreacă, cu sensul apropiat, ‘parfum, miros’[34], şi nu cu sensul ‘numele a două plante erbacee etc.’, pe care îl are cuvîntul românesc.

b. Etimonul vechi grecesc este precizat pentru varianta provenită din greaca clasică, la cuvinte neologice cu etimologie multiplă, pătrunse în limba română în diferite faze: *decánic* (Învechit, rar) < *Decan* + suf. *-ic*. – *Dicánic* < gr. δικανικός; *démon*, sensul 1 (În concepția creştină), sensul 2 (Adesea în credințe şi în superstiții populare), sensul 3 (Învechit), sensul 4 (În scrierile romanticilor), sensul 5 (Regional; în forma *dimon*), sensul 6 (Filos.; mai ales în forma *daimon*) < Din lat. *daemon*, fr. *démon*. – *Dáimon* < gr. δαίμων; *depózit*, sensul 3 (Geol.) < Din lat. *depositum*. Pentru unele sensuri, cf. fr. dépôt. – *Depóziton* < gr. δεπόσιτον[35]; *mágic* < Din fr. *magique*. – *Mághic* < gr. μαγικός.

c. Etimonul vechi grecesc, singur sau în seria etimologiei multiple, este propus pentru cuvinte preluate în perioada veche şi în prima perioadă a modernizării limbii române literare, în special pe cale livrescă, şi care, ulterior, au ieşit din uz: *dafnofór* (Învechit, rar) < Din gr. δαφνοφόρος; *demót* (Învechit, rar) < Cf. gr. δημότης; *lampadíst* (La vechii greci); cuvântul este şi „învechit, rar” – atestat în I. GOLESCU, C. şi LM < Din fr. *lampadiste*, gr. λαμπαδιστής; *macrá* (Grecism

[34] Vezi GHIOVANIS s.v. μυρωδιά (în mediogreacă accentuat μυρωδία).

[35] În dicționarele grecești pe care le-am consultat nu am găsit înregistrat acest cuvînt, care apare în DLR cu varianta *depoziton* în mai multe scrieri din prima jumătate a secolului al XIX-lea.

BDD-A7005 © 2014 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 21:49:10 UTC)

învechit) < Împrumut savant din gr. μακρά; *maranatá* (Învechit) < Din gr. μαραναθά ‘Domnul vine’; *milotáriu* (Învechit, rar) < Din v. sl. **милотарь**, gr. μηλωτάριον. Dar un cultism ca *demót*, atestat mai târziu (CONTEMPORANUL), a putut fi preluat din greaca veche, însă cuvinte precum *macrá* (a. 1784 CAT. MAN.), *maranatá* (atestat în a. 1626 – I. BIANU, D. R., N. TEST. 1648, în a. 1779 – IORGA, S. D. XVII), *milotáriu* (în DOSOFTEI, ap. TDRG), poate şi *dafnofór*, *lampadíst* (GOLESCU, C.) pot fi împrumuturi din greaca veche, însă şi din mediogreacă sau din neogreacă[36]. În ce priveşte statutul lui *macrá*, cu sensul ‘silabă lungă (în metrică)’, împrumutat în română şi înregistrat în DLR (în a. 1784 în CAT. MAN.), se poate spune că acesta este un termen păstrat din limba greacă a Antichității pînă astăzi şi, deci, este posibil să fie preluat şi din neogreacă[37].

d. Etimonul din greacă veche este indicat pentru cuvinte cu etimologie multiplă şi din slavonă sau din limbile slave. Uneori, ca în cazul cuvîntului *mărturíe*, cu etimologie internă, se face trimitere: *mamón*, sensul I.1 (Învechit şi regional), sensul II (Regional) < Din gr. Μαμωνάς, v. sl. **мамона**; *mână*, sensul I.1 (Şi în sintagmele *mană cerească*, *mana evreilor*, PANŢU, PL.), sensul 2 (Popular; şi în sintagma *mana albinelor* CHEST. VI 19 supl.), sensul 3 (şi în sintagma *mana florilor*) < Din v. sl. **мана**, gr. μάννα; *mándră*[1] (Regional) < Din gr. μάνδρα. Cf. bg. мандра, scr. *mandra*; *mărturíe*, sensurile 1 şi 3: (Învechit, în limbajul bisericesc), sensul 5 (Transilv. şi Maram.), sensul 6 (Prin nord-estul Olt.; în

[36] Deşi nu le-am găsit înregistrate în dicționarele greceşti, μαραναθά şi μηλωτάριον probabil că au existat şi există (măcar regional) în limba greacă. Cuvîntul μηλωτή, din familia lexicală a lui μηλωτάριον, se întîlneşte în toate epocile limbii greceşti (vezi BAILLY, BABINIOTIS, GHIOVANIS) şi a pătruns şi în română (vezi DLR s.v. *maloteá*). Cu sensul ‘blană, piele de cojoc’, apropiat de semnificația lui *milotáriu*, apare (la f. 85^{r}, f. 85^{v}) în traducerea *Hronograf den începutul lumii*, realizată pe la jumătatea secolului al XVII-lea, aparținînd, conform argumentației Mioarei Dragomir, lui Nicolae Milescu Spătarul (vezi *Hronograf den începutul lumii. (Ms. 3517). Probleme de filologie*, Editura Trinitas, Iaşi, 2007). Foarte probabil, traducătorul cunoştea acest cuvînt, dar l-ar fi putut prelua şi din cronograful lui Matheos Kigalas (p. 200^{a}). În această traducere întîlnim şi celălalt termen, *maranatá* în sintagma *anathema maranatha*, din contextul: *i-au afurisât şi-i dĕderă să fie anathema maranatha, ca pre nişte vrăjmaşi şi afară den svânta besĕrecă* (f. 315^{v}). Cuvîntul şi sintagma ca atare nu apar în originalul grecesc al lui Kigalas (1650): τοὺς ὁποίους ἀναθεμάτισεν αὕτη ἡ Σύνοδος [τδ΄] (p. 304) (= pe care i-a blestemat acest sinod). Prin urmare, alături de alți termeni din aceeaşi categorie, *(anatema) maranata* era cunoscut şi folosit de traducător independent de textul grecesc (care continuă un text bizantin), ceea ce înseamnă că, fiind cunoscător de greacă clasică (şi ecleziastică), Milescu putea şti acest cuvînt, care circula în limba neogreacă a vremii. Dar, cel mai probabil, îl va fi cunoscut din ambele ipostaze ale limbii greceşti, mai ales că în limba greacă μαραναθά pare să fie un cultism, menținut pînă în perioada neogreacă.

[37] Vezi GHIOVANIS, s v. μακρός, -ά, -ό, sintagma μακρά φωνηέντα cu referire la vocalele η şi ω, care sînt cantitativ lungi.

BDD-A7005 © 2014 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 21:49:10 UTC)

expr.), sensul 7 (învechit şi regional; în loc. adv.) < *Martur* + suf. *-ie*. Cf. gr. μαρτορία, bg. мартория; *mărturisí*, sensul 1 (Învechit), iar sensul 6 (Bis.; popular) – Cf. slavonul **мартꙋрисати**, gr. ἐμαρτύρισα (aor. lui μαρτυρέω). Şi în această situație pot fi aduse unele nuanțe sau chiar corijări. Un cuvînt ca *mamón* cu circulație în greaca veche ecleziastică[38], a rămas pînă astăzi în neogreacă[39] şi, foarte probabil, a fost împrumutat în limba română din diferitele epoci ale limbii greceşti, fiind atestat în TETRAEV. 1574, CORESI, EV., N. TEST. (1648), VARLAAM. C., (începutul sec. XVIII) MAG. IST. IV. La fel şi *mână*[40], cu atestări în mai multe scrieri vechi, începînd cu PSALT., dar şi în MINEIUL 1776. De asemenea, *mândră*[1], cu primele atestări în a. 1787 – FURNICĂ, ap. PAPAHAGI, C. L., BUDAI-DELEANU, LEX., este posibil să fie împrumutat din greaca veche, dar şi din neogreacă[41]. Pentru etimoanele greceşti din această categorie, în DLR este precizată, uneori, şi forma gramaticală care a stat la baza cuvîntului românesc.

e. Etimonul vechi grecesc este propus, cel mai adesea prin trimitere cu *cf.*, în cazul unor cuvinte vechi, din perioada de formare a limbii române, alături de etimonul latin, uneori şi de cel albanez, dar şi ca unic etimon, şi este însoțit, în unele cazuri, de traducerea în românește şi de forma care stă la baza cuvîntului din limba română. În evoluția lor semantică, în afara semnificațiilor curente actuale, aceste cuvinte prezintă şi sensuri care au circulat numai într-o fază mai veche a limbii, precum şi sensuri folosite doar în registrul popular: *mártor*, *-ă* (Rar la f.), sensul 1 (Învechit) < Din lat. *martyr*. Cf. gr. μάρτυς, -υρος; *mălúră*, sensul 3 (Cu sens colectiv), sensul 4 (Popular), sensul 5 (Prin nord-estul Olt.; cu sens colectiv) < Cf. gr. μέληρι; *mărgărít*, sensul I (Învechit şi popular), sensul II (Bot.), sensul II.1 (Popular), sensul II.2 (Regional), sensul III (Entom.; prin Munt.) < Din gr. μαργαρίτης. Cf. lat. *margaritum*; *mătrăgúnă* (Şi în sintagmele....) – Cf. alb. *matërgonë*, gr. μανδραγόρας, lat. *mandragora*; *mîngîiá*, sensul I (Învechit), sensul II.2 (Învechit şi regional) < Lat. **manganeare*. Cf. gr. μαγγανεύω ‘(eu) farmec, amăgesc’.

f. Sînt indicate şi expresii din greaca veche, care constituie modelul după care s-a format un cuvînt românesc: *mulțumí*, sensul 1 (Transilv.; de obicei construit cu dativul; în forma *mulțămi*), sensul 4 (Învechit [...]), sensul 7 (Învechit şi popular [...]), sensul 8 (Regional) < Din formula de urare *(la) mulți ani*!. Cf. gr. εἰς πολλά ἔτη.

[38] Vezi GHIOVANIS s.v. μαμμωνάς.

[39] Vezi BABIONIOTIS, s.v.

[40] În GHIOVANIS s.v. μάννα, se specifică faptul că a circulat în greaca ecleziastică, mediogreacă şi neogreacă.

[41] Vezi GHIOVANIS s.v. μάντρα (în vechea greacă şi în greaca bizantină, cu forma μάνδρα).

BDD-A7005 © 2014 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 21:49:10 UTC)

III. Influența grecească în limba română veche, în diferitele ei faze[42], s-a manifestat atît prin termeni împrumutați din limba greacă – clasică, mediogreacă şi neogreacă –, cît şi prin preluarea sensului (semnificatului) ori a structurii (expresiei)[43] unor cuvinte greceşti în lexicul românesc, adică prin c a l c u r i l i n g v i s t i c e. Şi acest fenomen se reflectă în *Dicționarul limbii române* al Academiei, frecvența menționării acestora fiind diferită în cele două serii.

α. În DA, aceste calcuri lingvistice, în special semantice sau de semnificat, este semnalată în maniere diferite:

a. Una din modalități este precizarea cuvîntului grecesc calchiat între croşete, în formularea: „[Traduce pe grecescul...]", plasată la finalul articolului. De exemplu, sub sensul 5 al articolului *amestecáre*, este înregistrată cu statut de construcție lexicală stabilă, sintagma ieşită din uz, *amestecare de sânge*, cu sensul 'incest'. Pentru limba literară veche, această sintagmă este considerată termen juridic, ilustrat cu un citat din PRAVILA MOLD. 117. O altă atestare, din MARIAN, NU. 63, precum şi explicația 'acesta e termenul poporal pentru căsătoria între rude', indică preluarea acestei construcții la nivelul graiului popular. La finalul articolului este notată originea construcției: „[Traduce pe grecescul αἱμομιξία]". Echivalarea este realizată, de fapt, prin traducerea substantivului αἷμα 'sânge' şi calchierea semantică a substantivului μίξις din compusul grecesc, care înseamnă 'amestec, amestecare', dar, în greaca veche, şi 'σαρκική μίξη, συνουσία' (GHIOVANIS s.v.) 'împreunare fizică'.

b. În alt caz, referirea la cuvîntul grecesc calchiat este exprimată prin notația: „(traduce pe grec….)", introdusă după definirea sensului. Sensul ieşit din uz al lexemului *asemăna*, din lat. *assimilare*[44] 'II.3. (Despre vise) a tâlcui, a interpreta (prin comparație cu ceva)' este identificat pe baza unui citat din BIBLIA (1688): *Vis am văzut şi cine să-l aseamene nu iaste* (‚j'ai songé un songe, et il n'y a personne qui l'explique'). Raportul cu textul grecesc este exprimat după definiția sensului respectiv, prin notația „(traduce pe grec. συγκρίνω)". De fapt acest sens al verbului românesc a luat ființă prin calchierea semantică a lui συγκρίνω, care în limba greacă (şi neogreacă) are semnificația 'a compara, a face comparație, a

[42] Vezi periodizarea românei literare făcută de G. Ivănescu (1944-1945: 21-36), în funcție de influența neogreacă în limba română din Principate şi de cea maghiară, latină şi germană în Ardeal.

[43] Pentru introducerea în terminologia lingvistică, cu o argumentație judicioasă, a termenilor *calc de expresie* şi *calc de semnificat* pentru termenii încetățeniți *calc de structură*, respectiv *calc semantic*, vezi Munteanu 2008, în special subcapitolele *Calcul lexical de semnificat* şi *Calcul lexical de expresie*.

[44] Explicația etimologică dată în DA este mai amplă: „Din lat. *assimilare*, idem (cf. v.-ital. *assembiare*, n.-ital. *assembrare*, v.-prov. *assemblar*, fr. assembler, span. *asemblar*), devenit **asemăra* şi, prin asimilarea lui *r* de către nazala premergătoare: *asemăna*. Cf. dubletul *asimila* şi derivatul nou *asemeni*."

BDD-A7005 © 2014 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 21:49:10 UTC)

asemăna', dar în greaca veche ecleziastică a circulat şi cu sensul 'ερμηνεύω, εξηγώ' (GHIOVANIS s.v.) 'a interpreta, a explica'.

c. O altă modalitate este notarea cuvîntului grecesc calchiat între paranteze: (grec...), după precizarea sursei pe baza căreia este analizat sensul. Astfel, cuvîntul *amestecăţiş*, cu sensul 'amestec', ieşit din uz, semnalat în BIBLIA (1688) după TDRG[45], este considerat un derivat format din abstractul verbal *amestecat*, cu sufixul *-iş*. Articolul nefiind ilustrat prin citate, echivalentul grecesc pe care îl traduce este dat după sursă: BIBLIA (1688) (grec. σύμμικτος), ap. TDRG 59. Desigur, *amestecăţiş* este un calc de semnificat după σύμμικτος, care are sensul 'amestecat (în ceva); încurcat', iar în greaca veche '1. σύνθετος 2. ποικίλος, διάφορος' (GHIOVANIS s.v.) '1. complex, compus; 2. diferit, variat'. În acest context, adjectivul din *Septuaginta* desemnează varietatea lucrurilor strînse, nu faptul că ele sînt amestecate, şi este utilizat cu valoare substantivală[46]. În româneşte, ca şi în textul grecesc, este tradus printr-un calc semantic redat printr-un substantiv, provenit din adjectivul (participial) *amestecat*, substantivat în textul românesc prin sufix.

d. Calcul după un termen grecesc este exprimat şi printr-o explicație referitoare la circulația cuvîntului în limba română literară, urmată de prezentarea cuvîntului grecesc între paranteze şi traducerea lui (în germană, de pildă). Astfel, sub un sens învechit al verbului *a arăta* se explică: „I.5. În textele vechi, traduse din greceşte, se găseşte şi sensul 'a face pe cineva să fie ceva, a-l pune ceva, a-l institui', (grec. δείκνυμι = 'zeigen' şi 'wozu machen'), propriu-zis (despre Dumnezeu) 'a expune, a înfăţişa lumii pe cineva sub o formă oarecare". Sensul este ilustrat cu citate din BIBLIA (1688)[47] şi MINEIUL (1776), $199^{2}/_{1}$[48] şi a rezultat dintr-un calc de semnificat al vechiului grecesc δείκνυμι, care are şi sensul 'a arăta, a indica'.

[45] În TDRG[3] este precizat locul unde apare acest cuvînt în BIBLIA (1688) şi anume Ez[echiel] 27. [15]-16: „15. Fiii rodeanilor, negutătorii tăi de la ostroave, au înmulțit negutătoria cu dinți de elefandu, şi celor ce să aducea înlăuntru le dai plățile tale. 16. Oamenii negutitoriei tale, de mulțimea *amestecăţişului* tău, în afec, zmirnă aleasă şi împistrituri de la Tharsis şi Ramoth şi Hor au dat cumpărătura ta."

[46] Adjectivul, folosit cu valoare de substantiv în pasajul respectiv din *Septuaginta*, este dificil de tradus şi astăzi: Ανθρώπους ἐμπορίαν σου ἀπό πλήθους *τοῦ συμμίκτου* σου στακτήν καὶ ποικίλματα ἐκ Θαρσις και Ραμοθ καὶ Χορχόρ ἔδωκαν τὴν ἀγοράν σου. În ANANIA: „15. Fiii lui Dedan erau negutătorii tăi; din insule îți înmulțeau mărfurile, [chiar] dinți de elefant; şi celor ce veneau în tine le dădeai prețuri de schimb, [chiar] oameni ca marfă din parte-ți, din mulțimea *adunăturilor* tale; mir de nard şi broderii de Tars; de asemenea, Ramot şi Horhor ți-au adus mărfuri în târg."

[47] *Pre mine Domnul lui Israil... m-au arătat împărat lumii.* BIBLIA (1688) („me *constituit* regem orbis terarum Dominus Israel") ap. HEM. 1551.

[48] *Nu mă arăta fără de fiu!* MINEIUL (1776), $199^{2}/_{1}$.

BDD-A7005 © 2014 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 21:49:10 UTC)

e. Un alt mod de prezentare a calcurilor în DA este semnalarea cuvîntului grecesc în cursul citatului, între paranteze, cu sau fără specificarea „grec.” O asemenea situație apare sub sensul V.1. al cuvîntului *cap*, ‘Partea principală, esențială, cea mai bună, cea mai aleasă, mai mare, chintesență, frunte (III), floare (III 3.)’, ilustrat cu citate din BIBLIA (1688), 119, cf. 120, CANTEMIR, IST. 46, PRAVILA MOLD. 173. Indicația apare în citatul din BIBLIA (1688), 119: *În capul* (grec. κεφάλαιον) *prăzilor*. Acest sens a rezultat, în contextul respectiv, din calchierea semantică a cuvîntului grecesc κεφάλαιον, care ca substantiv are sensul ‘referitor la cap, care aparține capului’, iar ca adjectiv are sensul preluat prin calc semantic în acest context, ‘capital, principal’ (BAILLY).

În altă situație este notat, fără nici o precizare, cuvîntul grecesc care a fost tradus în contextul respectiv. Astfel, sensul 2. al cuvîntului *căpetenie* (învechit; sing. cu sens colectiv), cu semnificația ‘Cei mai de frunte, elită, frunte, floare, lamură’, este ilustrat cu două citate şi o trimitere din BIBLIA (1688) 102, 96, cf. 115 şi unul din CALENDARIU (1814) 28. Al doilea citat din BIBLIA (1688) 96 este întrerupt prin semnalarea cuvîntului grecesc care stă la baza calcului semantic, fără nici o altă precizare: *Căpeteniia* (κεφάλαιον) *fiilor lui Caath Israil*. Ca şi în situația anterioară, adjectivul grecesc κεφάλαιος are sensul ‘capital principal’, iar ca substantiv are sensul figurat precizat aici, ‘punctul principal, partea cea mai importantă a unei conduceri, cârmuiri etc.’, desemnat în contextul tradus prin cuvîntul *căpetenie*.

β. În sistemul redactării cuvintelor din DLR, norma privind semnalarea calcurilor este diferită, simplificată cu mult, în formularea „calc după...” sau, rar, numai cu precizarea „după”, aşezată înaintea sintagmelor şi îmbinărilor expresive stabile cu statut de calc sau în paragraful etimologic, cu specificarea indicelui de la sensul calchiat. Majoritatea calcurilor înregistrate în DLR sînt cele după franceză, germană şi slavonă[49]. Influența grecească prin acest proces lingvistic

[49] Dintre exemplele de calcuri după cuvinte, sensuri, sintagme, compuse, expresii etc. din alte limbi, prezentăm cîteva: (Familiar; calc după fr. *larmes de crocodil*) *lacrimi de crocodil* (s.v. *lacrimă*); (Med.; învechit, rar; calc după fr. *fièvre de lait*) *febră* (sau *friguri*) *de lapte* (s.v. *lapte*); (Calc după fr. *se reposer, s'endormir, sur ses lauriers*) *a se culca (*sau *a dormi, a adormi, a se odihni*) *pe lauri* ori *pe laurii săi* (s.v. *laur*[2]); (Calc după fr. *voie lactée*) *calea lăptie* (sau) *lăpție* (s.v. *lăptiu*); *liber-cugetător* (calc după fr. *libre penseur*) (s.v. *liber*[3]); *liber schimb* (calc după fr. *libre échange*) (s.v. *liber*[3]); (Învechit în Transilv.) *liber baron* (calc după lat. med. *liber baro*) (s.v. *liber*[3]) *lăsător* – sensul II.3 (Prin nordul Dobr.; calc după rus. спуск); (Învechit, rar; calc după slavon. **законопрѣстжплкникъ**) *lege-călcare*; (Învechit; calc după slavon. **законодавечъ**) *lege-dătător*; (Învechit, rar; calc după slavon. **законоучителъ**) *lege-învățător*; *léneş* < Lene + suf. *-eş*. – sensul (3), calc după fr. *paresseux*; *leu*[1] < lat. *leo, -nis* – sensul II, calc după tc. *arslanlı* ; *a-şi lua libertatea să...* (ori *de a...*) (în formule de politețe; calc după fr. *prendre la liberté de...*)

BDD-A7005 © 2014 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 21:49:10 UTC)

este foarte puțin semnalată şi se reflectă în termeni ştiințifici preluați în această formă într-o fază de modernizare a limbii române literare vechi[50].

De exemplu, în structura articolului *laptedúce*, definit '(Anat.; învechit, rar; în sintagma) *vase lapteduce* = tip de vase limfatice' şi ilustrat printr-un citat din CORNEA, E. în paragraful etimologic este precizat astfel: „Calc după ngr. γαλακτοφόρος", desemnînd, în acest caz, un calc de structură.

Un alt exemplu din materialul studiat este *multúnghi*, cu precizarea „(Geom.; învechit)", pentru care se propune etimologia „mult + unghi, după ngr. πολύγωνον, lat. *polygonum*", de asemenea, un calc de structură sau de expresie.

IV. Întîlnim în limba română, uneori din epoca veche şi pînă astăzi, o serie de structuri mai ample, cum sînt c o n s t r u c ț i i l e i d i o m a t i c e, pe care le regăsim şi în neogreacă, iar în unele situații şi în celelalte limbi balcanice sau romanice. Poate fi vorba de structuri ce reflectă conținuturi de gîndire universale, create din experiențe şi realități general umane şi, deci, acestea ar putea fi construcții independente în fiecare limbă, însă, în unele cazuri, acestea pot fi împrumutate pe cale directă sau livrescă. Pentru a ajunge la o opțiune în ce priveşte una din aceste două căi de apariție a unei construcții idiomatice într-o

(s.v. *libertate*); *a pune* (pe cineva) *în libertate* (calc după fr. *mettre en liberté*) (s.v. *libertate*); (Med.; învechit; calc după lat. *ligamentum*, fr. *ligament*) – sub sensul A. II. 1. s.v. *legătură*; (Învechit, rar; calc după germ. *Löwenthaler*; în sintagma) *taler leonin* (s.v. *leonin*[1]*, -ă*); (Învechit; calc după fr. *lentille*) – sub sensul II.3 s.v. *linte;* (Învechit; calc după magh. *lakóhely*) *loc de locuit* (s.v. *locuit*[1]); (Învechit; calc după magh. *lakóhely*) *loc lăcuitoriu* (s.v. *locuitor, -oare*); *a lua afară* (calc după magh. *kivesz*, germ. *ausnehmen*).

[50] G. Ivănescu (1980: 623-624) precizează că, în terminologia ştiințifică şi filozofică, împrumutul prin calc reprezintă o trăsătură a vechii române literare; dinamica societății spre modernizare, care a adus cu sine împrumutul neologismului, a determinat în cazul acestor terminologii, într-o primă etapă, trecerea de la o fază veche la una modernă a limbii române literare vechi şi, apoi, o epocă nouă, de modernizare a limbii, caracterizată prin împrumut masiv: „O cercetare mai atentă a terminologiei ştiințifice şi filozofice româneşti din acel timp [1780 - 1830] ne duce şi la concluzia că, pînă pe la 1830, foarte mulți termeni ştiințifici şi filozofici români sînt nu împrumuturi directe dintr-o limbă străină sau mai multe, ci calcuri lingvistice după aceste limbi străine (să se vadă pentru moment cele spuse de mine în articolul *Formarea terminologiei filozofice româneşti moderne*, publicat în *Contribuții la istoria limbii literare româneşti în secolul al XIX-lea*, București, 1956, p. 171-204). După 1830 aceste calcuri lingvistice, care adesea caracterizau şi limba literară românească din secolele al XVII-lea şi al XVIII-lea, pînă la 1780, au fost uitate, fiind înlocuite cu termeni de origine latină sau romanică, care s-au impus aproape toți în limba literară modernă [...]. Aşadar, avem dreptul să spunem că, pînă pe la 1880, predomină şi în cele din urmă se impune ca singura uzuală limba literară nouă. Cu 1780, începe nu limba literară nouă, ci o fază nouă a limbii literare vechi şi modernizarea mai sensibilă a limbii literare vechi."

BDD-A7005 © 2014 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 21:49:10 UTC)

anumită limbă este necesară o analiză specifică, de la situație la situație. Dar, chiar şi aşa, această diferență este dificil şi, uneori, imposibil de făcut.

În DA se indică de multe ori analogia cu expresii şi locuțiuni din alte limbi şi, desigur, şi din limba neogreacă. De exemplu pentru expresia *(se) crapă zorile* (s.v. *crăpa*), în paragraful etimologic este specificat astfel: „se poate asemăna, pe de o parte, cu v. fr. *l'aube crieve* (CCDE. nr. 401), pe de altă parte cu bulg. *zora pukna*, n.-gr. ἔσκασεν ὁ αὐγερινός (PAPAHAGI, P. A. nr. 150)". Astfel de analogii, aproape inexistente în DLR, s-ar putea face la multe expresii din Dicționarul Tezaur (seria veche şi seria nouă), din care aici vom prezenta doar cîteva exemple.

Expresia *parcă ar fi căzut din nori* (s.v. *nor*[1]) 'se zice despre o persoană străină de cele ce se petrec în jurul ei', fără atestări în DLR, ar trebui raportată la expresii apropiate din alte limbi, din care a putut fi preluată în română, inclusiv din neogreacă: πέφτω από τα σύνεφα (BABINIOTIS s.v. πέφτω) literal 'a cădea din nori', cu sensul 'a fi surpins în mod neplăcut, brusc; a fi dezamăgit (pentru că s-a întâmplat ceva neaşteptat, de neimaginat)'.

În cazul expresiei *a-i cădea* (sau *a-i pica*, rar, *a i se muia* cuiva) *nasul* (s.v. *nas*) 'a-şi pierde mândria sau îndrăzneala, a rămâne ruşinat, umilit', cu atestări în PANN, P.V., ALECSANDRI, T. şi ZANNE, P., corespondentul în neogreacă, de unde, foarte probabil, această construcție va fi fost adoptată, avînd în vedere şi utilizările, este πέφτει η μύτη μου (BABINIOTIS s.v. πέφτω), literal 'a-i cădea nasul', cu semnificația 'a-şi pierde mîndria, aroganța'.

Expresia *(a spune, a făgădui, a visa, a crede) cai (verzi) pe pereți* (s.v *cal*) cu sensul 'lucruri fantastice, imposibile, fleacuri, gogoşi', cu atestări în GHICA, S., ALECSANDRI, T., CREANGĂ, P., ALEXICI, L.P., a putut fi împrumutată din alte limbi. În neogreacă, de unde pare să fi fost preluată inițial, poate chiar prin contact direct, şi răspîndită ulterior în graiul popular, are forma (και) πράσινα άλογα (BABINIOTIS s.v. άλογο) (literal: '(şi) cai verzi') 'minciuni; exagerări'.

Expresia *a cădea la pat* (s.v. *cădea*) 'a te îmbolnăvi greu (încât trebuie să zaci)', ilustrată prin citate din CREANGĂ, P. şi ISPIRESCU, L., dar care se utilizează şi astăzi, este posibil să fie o construcție a limbii române, dar se poate stabili o analogie şi cu expresia din neogreacă (şi nu numai), πέφτω στο κρεβάτι (στο στρώμα) (BABINIOTIS s.v. πέφτω), literal: 'a cădea la pat (la aşternut)', cu sensul 'a se îmbolnăvi şi a sta la pat'.

Expresia *a fi în al şaptelea* (s. *în al nouălea cer*) 'a sări în sus de bucurie' (s.v. *cer*), fără atestări în DA, aflată sub sensul 'a sări în sus, de bucurie', este posibil să aibă la bază expresii din alte limbi, cum este cea din neogreacă, στον έβδομο ουρανό (BABINIOTIS s.v. ουρανός), literal 'în al şaptelea cer', cu acelaşi sens 'într-o stare supremă de fericire'.

V. Analiza etimologiilor şi informațiilor din *Dicționarul limbii române* al Academiei, referitoare la influența greceacă în limba română, corelată cu demersul comparativ între modalitățile de prezentare a acestora în DA şi DLR,

BDD-A7005 © 2014 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 21:49:10 UTC)

conduc spre concluzii care se concretizează într-o sistematizare a situațiilor în care se reflectă această influență prin termenii, calcurile, construcțiile idiomatice preluate din cele trei ipostaze ale limbii greceşti şi, apoi, în sugestii de optimizare a prezentării lexicografice în viitoarea ediție a Dicționarului, a cuvintelor provenite din greceşte. Din situațiile sintetizate se poate constata, de asemenea, modul în care problemele teoretice ale influenței greceşti se reflectă în Dicționarul Academiei, căci soluțiile din Dicționar aduc de multe ori un punct de vedere nuanțat, uneori nou, în problema complexă a influenței greceşti în limba română. Aşadar, studiile teoretice pot fi îmbunătățite în urma adoptării unor soluții oferite de Dicționarul Academiei.

Paragraful etimologic din seria nouă, DLR, chiar dacă se rezumă la notarea etimologiei într-o manieră poate excesiv de formalizată pentru specificul acestei lucrări lexicografice, concepută să reflecte lexicul cît mai complet şi mai aproape de realitatea din toate perioadele limbii române, conține, la rîndul lui, informații, sintetice, sigure, referitoare la acest domeniu. Noile ediții vor reevalua, desigur, şi influența greacă, operînd emendările necesare.

Ar fi necesară, pentru o mai bună cunoaştere a istoriei cuvintelor şi, în acelaşi timp, pentru o judicioasă reflectare a influenței greceşti (dar nu numai) în Dicționarul tezaur, corectarea şi identificarea calcurilor semantice sau de semnificat şi de structură sau de expresie după termenii greceşti, precum şi a construcțiilor idiomatice din limba greacă aflate la baza celor româneşti, preluînd şi sugestii de analiză lexicografică din seria veche a Dicționarului.

Analiza realizată aici, cu unele observații, nuanțări şi sugestii, constituie o primă etapă dintr-un demers mai amplu, care va avea în vedere şi o analiză critică a informațiilor privind influența greacă cuprinse în Dicționarul tezaur, cu noi propuneri, acolo unde va fi cazul, de regîndire a soluțiilor etimologice. O reevaluare a etimologiilor greceşti în ediția a doua a *Dicționarului Academiei*, va ține seama, fireşte, de rezultatele cercetării acestei probleme din studiile de specialitate apărute între timp şi va acorda o atenție mai mare căii pe care a putut fi preluat cuvîntul grecesc în limba română, precum şi perioadei în care a fost împrumutat. Spre exemplu, selectînd cîteva situații tipice, se constată că în DLR, etimologia unui cuvînt precum *mătáse* < lat. *metaxa*. Cf. gr. μέταξα, μάταξα, ngr. μετάξι, ar reclama unele nuanțări prin explicații succinte. După cum demonstrează Vasile Arvinte, în *st. cit.*, invocînd şi argumentele aduse de H. Mihăescu, în *op. cit.*, acest cuvînt provine, foarte probabil şi din medio-greacă. Etimologia din neogreacă, precum şi cea din greaca veche trebuie, de asemenea, indicate, pentru că lexemul a putut pătrunde şi în aceste perioade, după cum arată sursele citate în definirea sensurilor, aşa cum este şi cazul termenului *arhistratég*, intrat în română prin influența greacă din toate etapele.

În multe cazuri, este propusă exclusiv etimologia neogreacă la cuvinte care au putut fi preluate din greaca antică pe cale livrescă, în special prin traduceri,

BDD-A7005 © 2014 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 21:49:10 UTC)

realizate de învățații care cunoașteau şi limba greacă clasică, pe lîngă neogreacă. Desigur, ca numeroase alte cuvinte prezentate aici, o seamă de termeni au putut pătrunde şi în perioada influenței neogrecești, după cum arată atestările: *dactíl* 'picior de vers...' < Din ngr. δάκτυλος, lat. *dactylus*, cu atestări din gramatici vechi; *decastíl* 'templu grecesc...' < Din fr. *décastyle*. – *Decastúl* < ngr. δεκάστυλος; înregistrat în dicționare şi în FORM. CUV.; *diamétru* < Din ngr. διάμετρος, lat. *diametrus*, fr. *diamètre*; *distíh* 'reunire de două versuri' < Din it. *distico*, fr. *distique*. – *Distihon* < ngr. δίστιχον, atestat în scrierile ardelenilor EUSTATIEVICI, GR. RUM., MAIOR, S., F. AARON, I.; *dolón* 'velă mică, pătrată, folosită în Antichitate...' < Din ngr. δόλων, atestat în dicționare moderne; *ládan* 'numele unor specii de arbuşti...' < Din ngr. λάδανον, lat. *ladanum*; *lagóp* 'numele mai multor specii de păsări...' < Din lat. *lagopus*, ngr. λαγώπους; *lógică* 'ştiință a demonstrației...' < Din lat. *logica*. Cf. fr. *logique*, germ. *Logik*. – *Lóghică* < ngr. λογική, atestat în multe scrieri din secolele al XVII-lea şi al XVIII-le; *sárdiu* 'piatră semiprețioasă transparentă, de culoare brună' < Din lat. sardius [lapis]. – *Sárdion* < ngr. σάρδιον, cu atestări din N. TEST., BIBLIA (1688); *terebínt* 'arbore răşinos....' < Din ngr. τερέβινθος, fr. terébinthe, unica atestare în limba veche fiind din BIBLIA (1688); *visón* '(Învechit) țesătură fină de in...' < Din ngr. βύσσον (acuz. lui βύσσος), slavonul **висонъ**, cu atestări din PALIA, N. TEST. (1648), BIBLIA (1688).

La elaborarea ediției a doua din DLR, în curs de desfăşurare, se va relua, firește, studiul unor asemenea probleme, care să conducă la descoperirea originii şi evoluției cuvintelor din limba română datorate influenței grecești. Cercetarea acestei teme presupune o abordare complexă şi măcar minime cunoştințe de limbă greacă, care să asigure o corectă evaluare a situațiilor complicate, greu de soluționat întotdeauna.

Sigle

F. AARON, I. = Florian Aaron, *Idee repede de istoria prințipatului Țării Româneşti*. Tomul I–III. Bucureşti, în Tipografia lui I. Eliad, I: 1835; II: 1837; III: 1838.

ALECSANDRI, T. = Vasile Alecsandri, *Opere complete*.. Partea întâia: *Teatru*. Volumul I: *Cançonete comice, scenete şi operete*; volumul II: *Vodeviluri*; volumul III: *Comedii*; volumul IV: *Drame*, Bucureşti, Editura Librăriei Socec & Comp., 1875.

ALEXICI, L.P. = Dr. G. Alexici, *Texte din literatura poporană română*, adunate de… Tomul I. Poesia tradițională, Budapesta, Editura Autorului, 1899.

ANANIA = *Biblia sau Sfânta Scriptură*. *Ediție jubiliară a Sfântului Sinod (...)*, redactată şi adnotată de Bartolomeu Valeriu Anania, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 2001.

BABINIOTIS = Γεωργίου Δ. Μπαμπιμιώτη, Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας, Κέντρο Λεξικολογίας, Αθήνα, 1998.

BAILLY = A. Bailly, *Dictionnaire grec français*. Rédigé avec le concours de E. Egger, édition revue par L. Séchan et P. Chantraine, Paris, Hachette, 2000.

BDD-A7005 © 2014 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 21:49:10 UTC)

BERNEKER, SL. WB. = Erich Berneker, *Slavisches etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg, 1908-1914.

I. BIANU, D. R. = Ioan Bianu, *Documente româneşti reproduse după originale sau după fotografii*. Partea I. Epoca dinainte de Matei Basarab (1632) şi Vasile Lupu (1634). Tomu I, fasc. 1-2 (1576-1632), Bucureşti, Inst. De Arte Grafice Carol Göbl, 1907.

BIBLIA (1688) = *Biblia, adecă dumnezeiasca scriptură ale cei vechi şi ale cei noao leage toate*, care s-au tălmăcit dupre limba elinească, spre înțeleagerea limbii rumâneşti cu porunca prea bunului creştin şi luminatului domn Ioan Şărban Cantacozino Basarab Voievod şi cu îndemânarea dumnealui Costadin Brâncoveanul marele logofăt... Tipăritu-s-au... în scaunul Mitropoliei Bucureştilor... la anul 1688.

BUDAI-DELEANU, LEX. = Ion Budai-Deleanu, *Lexicon românesc-nemțesc şi nemțesc-românesc alcătuit de Ioan Budai, chesaro-crăiescul sfetnic la județul nemeşilor în Livău*. În patru tomuri.

CALENDARIU (1814) = *Calendariu ce slujeşte pre 100 de ani, începând de la anul 1814 până în anul 1914*. Acum întâi românește alcătuit... La Buda, în Crăiasca Tipografie a Universitatei Ungariei, [1814].

CANTEMIR, HR. = Principele Dimitrie Cantemir, *Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor*, publicat sub auspiciile Academiei Române... de Gr. C. Tocilescu. (Cu un portret şi două facsimile), Bucureşti, Inst. de arte grafice Carol Göbl, 1901.

CANTEMIR, IST. = Operele principelui Dimitrie Cantemir. Tipărite de Societatea Academică Română. Tom.VI: *Istoria ieroglifică*. (Operă originală inedită scrisă în limba românească la 1704), Bucureşti, 1883.

CAT. MAN. = *Catalogul manuscriptelor româneşti*. Ediținea Academiei Române. [Tomul I] întocmit de Ioan Bianu, Bucureşti, Inst. de Arte Grafice Carol Göbl. S-sor, Ioan St. Rasidescu, 1907; [Tomul III] întocmit de Ioan Bianu şi R. Caracaş, Bucureşti, Socec & C. Sfetea, 1913 ; [Tomul III] întocmit de Ioan Bianu şi G. Nicolaiasa, Craiova, „Scrisul românesc" S.A., 1931; [Vol. IV], *Catalogul manuscriselor româneşti*, întocmit de G. Ştrempel, Fl. Moisil, L. Stoianovici, Bucureşti, Editura Academiei, 1967.

CDDE = I. A. Candrea [şi] Ov. Densusianu, *Dicționarul etimologic al limbii române*, *Elementele latine. (A–Putea).* Bucureşti, Socec, 1907–1914.

CHEST. I-VIII = *Chestionar pentru un atlas lingvistic al limbei române. Chestionarul* I-VIII [Sub redacția lui Sextil Puşcariu]. (I. *Calul*. Cluj, „Ardealul", 1922; II. *Casa*. Sibiu, „Dacia Traiană", 1926; III. *Firul.* Cluj, „Ardealul", 1929; IV. *Nume de loc şi nume de persoane*. Cluj, „Ardealul", 1930; V. *Stâna, păstoritul şi prepararea laptelui*. Cluj, „Ardealul", 1931; VI. *Stupăritul*. Cluj, „Ardealul", 1933; VII. *Instrumente muzicale*. Cluj, „Cartea Românească", 1935; VIII. *Mâncări şi băuturi.* Cluj, „Ardealul", 1937). Muzeul Limbei Române.

CIHAC I, II = A. de Cihac, *Dictionnaire d'étymologie daco-romane*. Vol. I. *Éléments latins, comparés avec les autres langues romanes*, Francfort A/M., Ludolphe St. Goar; Berlin, A. Asher; Bucarest, Socec, 1870, Vol. II. *Éléments slaves, magyars, turcs, grecs-moderne et albanais*, Francfort, Ludolphe St. Goar; Berlin, S. Calvary; Bucureşti, Sotschek, 1879.

CIORĂNESCU, D. ET. = Al. Ciorănescu, *Dicționarul etimologic al limbii române*, ediție îngrijită şi traducere din limba spaniolă de Tudora Şandru Mehedinți şi Magdalena Popescu Marin, Bucureşti, Editura Saeculum I.O., 2001.

BDD-A7005 © 2014 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 21:49:10 UTC)

COD. VOR. = *Codicele voroneţean*, cu un vocabular şi studiu asupra lui, de Ion al lui G. Sbiera, Cernăuţ, 1885.

CONTEMPORANUL = „Contemporanul". Revistă literară şi ştiinţifică. Redactori: V. G. Morţun şi I. Nădejde, Iaşi, Anul I (1881) ş.u.

CORESI, E. şi EV. = Diaconul Coresi, *Carte cu învăţătură* (1581), publicată de Sextil Puşcariu şi Alexie Procopovici. Vol. I Textul. Bucureşti, Atelierele grafice Socec et Comp., 1914.

CORNEA, E. = Dionisie Piru Tesaleanul, *Encolpiul doctorilor sau medicina practică, cuprinzând 363 de boale numite elineşte, italieneşte şi româneşte, cunoştinţa patimelor, caracterul, cauzele (pricinele) şi vindecarea sau cura lor, fisiologhia şi anatomia trupului omenesc, materia sau medicina vindecărei, dietetica (paza), ighiena (ţinerea sănătăţei).* Adunate din cărţile osebiţilor doctori (medici) de… Tipărită de a doua oară în Atena la anul 1840, iară acum tradusă pe română şi tipărită prin postelnicul D. Cornea. Tomul I-II. Iaşi, Tipografia Institutului Albinei, 1849.

M. COSTIN, N. COSTIN, NECULCE, LET. I, II = LET. I–II = Mihail Kogălniceanu, *Letopisiţile Ţării Moldovii*, publicate pentru întâiaşi dată de..., Iaşi, [La Cantora Foaiei Săteşti şi Institutul Albinei Româneşti], tomul I, 1825; tomul II, 1845, tomul III, 1846.

CREANGĂ, P. = Ioan Creangă, *Scrierile lui…*, Vol. I: *Poveşti*. Iaşi, Tipolitografia H. Goldner, 1890.

O. Densusianu, *Hist. d. l. langue roum.* = Ovide Densusianu, *Histoire de la langue roumaine.* Paris, Ernest Leroux. Tome premier: *Les origines*, 1901. Tome II: *Le seizième siècle*, 1938.

DOC. = document vechi.

DOSOFTEI, V. S. = Mitropolitul Dosoftei, *Viaţa şi petreacerea svinţilor*. Iaşi, 1682.

DR. I ş.u.= *Dacoromania*. Buletinul Muzeului limbii române condus de Sextil Puşcariu. Cluj, Anul I (1920–1921) ş. u.

DUMITRACHE = Biv vel stol[nic] Dumitrache, *Istoria evenimentelor din Orient cu referinţă la principatele Moldova şi Valahia din anii 1769–1774*, scrisă de... şi editată, după copia lui Necolai Piteşteanul din anii 1782, de V.A.Urechia, Bucureşti, Tipografia Academiei Române, 1889. Extras din *Analele Academiei Române.* Seria II. Tom. X. Memoriile Secţiunei istorice, p. 351 ş. u.

EUSTATIEVICI, GR. RUM. = Dimitrie Eustatiev Braşoveanul, *Gramatica rumânească*, Braşov, 1757. [Manuscris; Bibl. Academiei Române, cota 583].

FORM. CUV. = *Formarea cuvintelor în limba română*, Volumul I, Bucureşti, Editura Academiei, 1970.

GCR = M. Gaster, *Chrestomaţie română*. Texte tipărite şi manuscrise (sec. XVI–XIX), dialectale şi populare, cu o introducere, gramatică şi un glosar româno-francez de..., Vol. I: *Introducere, gramatică, texte (1550–1710).* Vol. II: *Texte (1710–1830). Dialectologie, literatură populară, glosar.* Leipzig–Bucureşti, F. A. Brockhaus–Socec & Co., 1891.

GEORGES = K. E. Georges, *Wörterbuch der lateinischen Wortformen*, Hanover Leipzig, 1910.

GHICA, S. = Ion Ghica, *Scrisori către V. Alecsandri*, Ediţiune nouă, Bucureşti, Editura Librăriei Socec & Comp., 1887.

GHIOVANIS = Χρήστος Γιοβάνης, Νέο λεξικό θησαυρός όλης της ελληνικής γλώσσας, Παγκόσμιος εκδοτικός οργανισμός, Αθήνα (f.a.).

GOLESCU, C. = *Condica limbii româneşti*. Alcătuită dă dumnealui… (manuscris în şapte volume, circa 1832).

BDD-A7005 © 2014 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 21:49:10 UTC)

GRECESCU, FL. = Doctorul D. Grecescu, *Conspectul florei României. Plantele vasculare indigene şi cele naturalizate ce se găsesc pe teritoriul României, considerate sub punctul de vedere sistematic şi geografic*, Bucureşti, Tipografia „Dreptatea“, 1898.

HEM şi Hasdeu: *Etym. Magn. Rom.* = B. Petriceicu Hasdeu, *Etymologicum Magnum Romaniae. Dicționarul limbei istorice şi poporane a românilor*, Tomul I–III. Bucureşti, Stabilimentul grafic Socec şi Teclu, Tom I–II: 1887; tom III: 1893.

HERODOT = *Herodot* (1645). Traducere românească publicată după manuscriptul găsit în mănăstirea Coşula de N. Iorga, Vălenii de Munte, Tip. „Neamul românesc“, 1909.

HERODOT, I. = Herodot, *Istorii*. Ediția îngrijită de Liviu Onu şi Lucia Şapcaliu, *Prefață, studiu filologic, note, glosar* de Liviu Onu, *Indice* de Lucia Şapcaliu, Bucureşti, Editura Minerva, 1984.

ILIODOR a. 1773 = *A lui Iliodor istorie ethiopicească.* Cinci cărți. [Manuscris din 1772; Bibl. Academiei Române, cota 355].

IORGA, S. D. I-XXI = N. Iorga, *Studii şi documente cu privire la istoria românilor*. Vol. I-XXXI. Bucureşti, Editura „Minerva”, 1901-1916.

ISPIRESCU, L. = P. Ispirescu, *Legende sau basmele românilor*. Adunate din gura poporului, Bucureşti, Tipografia Academiei Române, 1892.

ÎNDREPTAREA LEGII a. 1652, PRAV. (1652) = *Îndreptarea legii* sau *Pravila cea mare*, Târgovişte, 1652.

LB = *Lesicon romanesc-latinesc-unguresc-nemțesc, care de mai mulți autori, în cursul a trideci şi mai multor ani s-au lucrat,* seu: *Lexicon valachico-latino-hungarico-germanicum quod a pluribus auctoribus decursu triginta et amplius annorum elaboratum est*, Budae, 1825.

LEGRAND = *Bibliothèque grecque vulgaire*, ed. Émile Legrand, I-X, Paris, 1880-1913.

LM = A. T. Laurian şi I. C. Massim, *Dicționariul limbei romane.* După însărcinarea dată de Societatea Academică Română. Elaborată ca proiect. Bucureşti, Noua tipografie a laboratorilor români. Tomu I (*A–H*), 1871 [în realitate: 1873]; tomu II (colaboratori Iosef Hodoş şi G. Barițiu: *I–Z*), 1876; tom. III: *Glossariu, care cuprinde vorbele din limba română străine prin originea sau forma lor, cum şi cele de origine înduioasă*, 1871 [în realitate: 1877].

MAG. IST. I-IV = *Magazin istoric pentru Dacia.* Subt redacția lui A. Treb. Laurian şi Nicol[ae] Bălcescu. Tom. I-V. Bucureşti, Colegiul Național, 1845-1847.

MAIOR, S. I, II = P. Maior, *Scrieri.* Vol. I-II. Ediție critică alcătuită de Florea Fugariu, Bucureşti, Editura Minerva, 1976.

MARIAN, NU. = S. Fl. Marian, *Nunta la români*, Studiu istorico-etnografic comparativ. Ediținea Academiei Române. Bucureşti, Tipografia Carol Göbl, 1890.

G. Meyer, *Alb. Wb.* sau *Alb. Wörtb.* = W. Meyer-Lübke, *Etymologisches Wörterbuch der albanesischen Sprache*, 2 vol., Strassburg, 1891-1892.

MEYER-LÜBKE, R. W. sau R. WB. sau REW = W. Meyer-Lübke, *Romanisches eymologisches Wörterbuch*, Heidelberg, 1911-1920.

MINEIUL 1776 = Chir Chesarie, episcopul Râmnicului, *Mineiul*, luna lui octombrie, care s-au tipărit acum întâi rumâneşte... 1776.

MOXA, LET. I = *Cronica lui Mihail Moxa*. În *Cuvente den bătrâni*, I, p. 337 ş. u.

MURNU, GR. = George C. Murnu, *Studiu asupra elementului grec antefanariot în limba română*, Bucureşti, Tipografia F. Göbl fii, 1894.

NEC – POLIROM = *Septuaginta*. *Iezechiel, Suzana, Daniel, Bel şi balaurul*, Volum coordonat de: Cristian Bădiliță, Francisca Băltăceanu, Monica Broşteanu, în colaborare

BDD-A7005 © 2014 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 21:49:10 UTC)

cu Ioan-Florin Florescu. Traduceri de: Florica Berechet şi Ioana Costa, vol. 6/II, Bucureşti, Colegiul Noua Europă, Polirom, 2006.

N. TEST. sau N. TEST. (1648) = *Noul Testament sau împăcarea au leagea noao...* În cetatea Bălgradului, 1648.

PALIA = *Palia d'Orăştie.* (1581–1582). I: *Préface et livre de la Genèse*, publiés avec le texte hongrois de Heltai et une introduction par Mario Roques. Les premières traductions roumaines de l'Ancien Testament. Paris, Champion, 1925.

PANN sau PANN P.V. = Anton Pann, *Culegere de proverburi sau Povestea vorbei*. De prin lume adunate şi iarăşi la lume date. Bucureşti, Tipografia lui Anton Pann. Partea I: 1852; Partea a II-a şi a III-a: 1853.

PANŢU, PL. = Zach. C. Panţu, *Plantele cunoscute de poporul român*. Vocabular botanic cuprinzând numirile române, franceze, germane şi ştiinţifice. Ediţia a II-a. Bucureşti, Editura Casa Şcoalelor, 1929.

PAPAHAGI, C. L. = Tache Papahagi, *Contribuţii lexicale*, Bucureşti, Socec, 1939.

PAPAHAGI, P. A. = T. Papahagi, *Cercetări în Munţii Apuseni*, în „Grai şi suflet", II, 1925, p. 22 sqq.

PĂCALĂ, M. R. = Victor Păcală, *Monografia comunei Răşinari*, Sibiu, Tiparul Tipografiei arhidiecezane, 1915.

PHILIPPIDE, PRINC. = Alexandru Philippide, *Istoria limbii române*, Volumul întâi. *Principii de istoria limbii*. Iaşi, Tipografia naţională, 1894.

PONTBRIANT = Raoul de Pontbriant, *Dicţionar româno-frances*, Bucureşti–Göttingen–Paris, 1862.

PRAV. = *Pravila Moldovei din vremea lui Vasile Lupu*, însoţită 1. de izvoarele sale, 2. de varianta sa muntenească întrupată în *Îndreptarea legii* a lui Matei Basarab, de S. G. Longinescu, 3. de tălmăcirea sa în franţuzeşte de A. Patrogneţ. (Vol. I din *Legi vechi româneşti şi izvoarele lor*). Bucureşti, Editura Carol Göbl, 1912.

PRAVILA MOLD. = *Carte românească de învăţătură de la pravilele împărăteşti şi de la alte giudeaţe*, cu zisa şi cu toată cheltuiala lui Vasilie Voivodul. Iaşi, l646.

PUŞCARIU, ETYM. WÖRTB. = Dr. Sextil Puşcariu, *Etymologisches Wörterbuch der rumänischen Sprache. I: Lateinisches Element mit Berücksichtigung aller romanischen Sprachen.* Heidelberg, K. Winter, 1905.

ŞIO = Lazăr Şăineanu, *Influenţa orientală asupra limbei şi culturei române.* I. *Introducerea.* II. *Vocabularul.* 1. *Vorbe populare.* 2. *Vorbe istorice.* Bucureşti, Editura Socec, 1900.

ŞINCAI, HR. = Georgie Şincai din Şinca, *Hronica românilor şi a mai multor neamuri încât au fost ele aşa de amestecate cu românii cât lucrurile, întâmplările şi faptele unora fără de ale altora nu se pot scrie pe înţeles.* Din mai multe mii de autori, în cursul de 34 ani culeasă. [Tom.] I–III. Iaşi, 1853–1854.

TDRG. = Dr. H. Tiktin, *Rumänisch-Deutsches Wörterbuch.* [Band I–III]. Bukarest Staatsdruckerei, vol. I: 1903; vol. II: 1911; vol. III: 1924.

TDRG^3 = H. Tiktin, *Rumänisch – deutsches Wörterbuch*, Cluj-Napoca, Editura Clusium, vol. I: 2000; vol. II: 2003; vol. III: 2005.

TETRAEV. 1574 = *La versione rumena del Vangelo di Matteo, tratta del Tetraevanghelion del 1574* (ms. del Museo Britanico: Harley 6311 b), e publicata per la prima volta da M. Gaster, în „Archivio glotto-logico italiano", vol. XII, p. 197-254; *Tetraevanghelul diaconului Coresi din 1651*. [Corectat de I. Bianu], prelucrat de dr. M. Gaster, Bucureşti, Imprimeriile Statului, 1929.

BDD-A7005 © 2014 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 21:49:10 UTC)

URICARIUL = Theodor Codrescu, *Uricariul cuprinzetoriu de hrisoave, anaforale şi alte acte din suta a XV– XIX, atingătoare de Moldova.* Sub redacțiunea dsale... Vol. I–XXV. Iaşi, 1852–1895.

VARLAAM, C. = Varlaam, mitropolitul Moldovei, *Cazania (1643)*, Ediție de J. Byck, Bucureşti, Editura Fundațiilor, 1943.

VLACHOS = Λεξικόν Ελληνογαλλικόν συντάχθεν υπο Αγγέλου Βλάχου, εκδοσις τρίτη διωρθωμένη και επηυξημένη, εν Αθηναίς, Παρα τῳ εκδοτῃ Ι. Ν. ΣΙΔΕΡΗ.

ZANNE, P. I-X = Iuliu A. Zanne, *Proverbele românilor*, Vol. I-X [Bucureşti], Editura Librăriei Socec, 1895-1912.

Bibliografie

Arvinte, Vasile, *Influența greacă asupra limbii române (pe baza ALR). Împrumuturi directe din greaca bizantină*, în „Analele Universității «Alexandru Ioan Cuza»", Iaşi, XII, (1966), fasc. 1, p. 1-27, republicat în vol. *Studii de istorie a limbii române*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, 2006, p. 96-117.

Dragomir, Mioara, ***Hronograf den începutul lumii** (Ms. 3517). Probleme de filologie*, Editura Trinitas, Iași, 2007.

Gáldi, L., *Les mots d'origine néo-grecque en roumain à l'époque des Phanariotes*, Budapest, 1939.

Iliescu, Maria, *Die Vielfältigkeit des „Adstrats". Versuch einer Klassifizierung am Beispel de extern Geschichte der rumänischen Sprache*, în vol. *Miscellanea romanica*, Editura Clusium & Scriptor, Cluj-Napoca, 2008, p. 469-486.

Ivănescu, G., *Problemele capitale ale vechii române literare*, în „Buletinul Institutului de Filologie Română «Alexandru Philippide»", vol. XI-XII (1944 – 1945), Iaşi, 1948.

Ivănescu, G., *Istoria limbii române*, Editura Junimea, Iaşi, 1980.

Mihăescu, H., *Influența grecească asupra limbii române până în secolul al XV-lea*, Editura Academiei, Bucureşti, 1966.

Munteanu, Eugen, *Lexicologie biblică românească*, Editura Humanitas, Bucureşti, 2008.

Murnu, G., *Studiu asupra elementului grec ante-fanariot în limba română*, F. Göbl fii, Bucureşti, 1894.

Rosetti, Al., Cazacu, B., Onu, L., *Istoria limbii române literare*, Editura Academiei, Bucureşti, 1971.

BDD-A7005 © 2014 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 21:49:10 UTC)